БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнүп эгелээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 8 СРЕДА № 237 (8083).

Өртээ 2 көп.

Байырлалга күш-ажылчы рапорт

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен

Ленинчи юбилейге. Совет Тываның 25 чылының байырлалынга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң малчыннары болгаш чер ажылдакчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт дужаарының чыл планын 100,5, дүктүүн — 100,4 база тараанының—108 хуу күүседипкенин дүүн рапорттааннар. Совхоз эът садарының он айлар панын база чедиишкинниг күүсеткен болгаш келир чылдың дүжүдүнге үрезинни бүрүн уруп алган.

Совет Тываның 25 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. ЭРЕСТОЛ:

ЧАДЫРЛАРДАН ЧАА БАЖЫҢНАРЖЕ

Шаандагы амыдыралды сактып кээрге салым-чолувустуң кээргенчиг чорааны: хадың, шиви картындан кылган чадырларга чурттап, каш иви сүрүп, тайга-даскылдар кезип, ишти-хырнывысты тотуруп чораан болгай бис.

Улуг Совет Эвилелиниң ег-бүлезинге киргенивистен бээр ам 25 чылдың нүүрү болуп турар-дыр. Амыдыралда болу берген улуг чаартылгаларны деңнээр чүве безин тывылбас ийин. Чадыр хамаан чок чаңгыс ерген безин турбаан Адыр-Кежигге 1949 чылдың апрельде «Совет Тыва» колхоз тургустунуп, тудуг-суур шапкыны-биле хөгжүдү, а бо чылын ол суур күрүнениң улуг ажыл-агыйы — «Тоора-Хем» совхозтуң төвү апарган.

А Тожуда амыдырал хөгжүлдезиниң базымы оон-даа делгем: сөөлгү 25 чылда агым суглуг Бии-Хемниң унунда Сыстыг-Хемде күрүнениң аңныыр-тывыш ажыл-агый чери, Ырбанда ыяш белеткээр участок, Тоора-Хем суурда күрүнениң аңнаар-тывыш ажыл-агый чери, амыдырал хандырылга комбинады, школалар, эмнелгелер, культура-чырыдыышкын албан черлери ажылдап, чонга бараан болуп турар.

Бо бүгү чаартылгалар боду-ла бүде бербээн чүве ийнен. Ону кижилер, күш-ажылды депшилгениң быразы кылдыр билип турар кижилер боттандырган. Оларны он-ону-биле адап болур: Ак Мырлаа, Надежда Савельева, Ак Тамыкай, Иван Серебряков, Кол Нагазы, Петр Павлов, Бараан Чигжит...

Тожуну көрбээн кижи—Тываны көрбээни ол деп чугаалажыр болгай. Бистиң районнуң экономика, культура хөгжүлдези республиканың өске районнары-биле деңге хөгжүп турарын херечилеп турар чугаа чогум-на ол. Өдүген ынчаар өөзэнчи сиген-биле чытталып, чалым тайгаларга чурттап чораан тожулар ам чадырлардан мөңгези-биле чарылгаш, чаа амыдыралдың ээлери апарган бис.

Район экономиказынга кол черни аңныыр-тывыш ажылы ээлеп турар. Тожунуң аңчылары чыл бүрүде-ле республиканың аңчыларының киирип турар аңгөлүүнүң 35—40 хуузун киирип турар. Бо чаагай херекке боттарының үлүүн киирип турар эр, херээжен аңчылар хөй.

Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң . Улус ажыл-агыйы Делгелгезинге Тожу райондан 100 ажыг кижи киришкеш, алдын, мөңгүн медальдар-биле шаңнаткан.

Бо аңныыр сезонунда Тожунуң аңчылары 201,5 муң рубльдиң өлүүн Төрээн чуртка бараалгадыр. Бо хүннерде аңчылар ыраккы тайгаларже аъттаныптарынга белен: 900 чары, 130 аът, 7 трактор, 4 машина белеткеттинген, а чамдык аңчылар вертолёттар болгаш самолёттар-биле аңнаар черлеринге чедиртип алыр.

Мен бодум сезон даалгазын бо чылдың декабрьның 25-те күүседирим-ни хүлээнген мен, ынчангаш районнуң аңчылары сөзүнге ээ болуп, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге төлептиг ужуражырлар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

КИЧЭЭНГЕЙНИ КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНЧЕ

Сөөлгү медээлер ёзугаар алырга, октябрьның 7-ге чедир республикада ниитизи-биле бүгү тараа шөлүнүң 89,5 хуузунуң тараазы ажаап алдынган. Планга онаажтыр 95,4 хуу үрезин урдунган. Күрүнеге 61716 тонна тараа саттынган. Ол болза планга онааштыр 102,9 хуу болур. Планның 49 хуузу азы 72,5 муң гектар аңгыс андартынган.

Тараа культураларын ажаап алыры. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хожудап турар. Бо черлерде ам-даа 8000 гектар тараа сыпта турбушаан. Ында келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткелиниң темпизи база кончуг оожум. «Найырал», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр», «Барлык» совхозтар бо чугула ажылды ала-чайгаарлаашкынче киирген.

Күскү хову ажылдарының бир чугула хевири — аңгыс андарылгазы база четпес организастаттынган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, ам оон 20 муң гектар эвээш аңгыс андартынган. Сөөлгү беш хонукта немелде чүгле 18 муң гектар, а чаңгыс тракторга онааштыр хүнде ажылдап кылыышкыны 5-ле гектар. Бо чорук тракторларның чүгле чаңгыс ээлчегде ажыглаттынып келгенинден онза хамаарылгалыг болган.

Элээн хөй ажыл-агыйларның агрономнары тракторлар бригадаларының ажылынче ханылап кирбейн, ажаап алыышкынга сылдап алгаш, чер андарылгазының шынарын контрольдавайн турар. Чамдык трактористер бодунун онаалдазын билбес, график чок ажылдап келген.

Үрезин уруушкуну, аңгыс андарылгазы—ажаап алыышкындан дудак чок чугула ужур-дузалыг ажылдар. Чогум-на харын белеткеттинген үрезинниң, черниң шынарындан болгаш кайы хире арбын хемчээлдииинден келир чылдың дүжүдү хамааржыр. **Ынчангаш бүгү чер ажылдакчылары, бо чугула ажылдарны дүрген, бедик шынарлыг чорутпушаан, ооң-биле Совет Тываның 25 чылының байырлалын төлептиг уткуур дээш туржуңар!**

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 20 чыл оюнга тураскааган Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң хуралы Эвилелдер бажыңының хуралдаар залынга октябрь 6-да эрткен. Ооң киржикчилери ГДР-ниң Совет Эвилелинде элчини, Хорст Виттерни, Демократтыг Германияның Национал фронтузунуң болгаш герман-совет найырал ниитилелиниң ол ниитилелдиң баштаар черининиң даргазы доктор Лотар Больц баштаан төлээлерин, элчин чериниң дипломаттыг ажылдакчыларын чылыы-биле уткаан.

Аалчылар-биле кады президиумга эштер А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский, В. В. Гришин, И. В. Капитонов, министерстволарның болгаш ведомстволарның, найыралдың совет ниитилелдер эвилелдериниң, ГДР-биле найыралдың совет ниитилелиниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртукчулары олурган.

Хуралды СЭКП МХК-ның секретары В. Я. Павлов ажыткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы Ю. И. Палецкис илеткел кылган.

(СЭТА).

СЭТА-ның дыңнадыы

1969 чылдың октябрь 6-да Совет Эвилелинге Черниң метеорология ажылынга бараан болур «Метеор» спутниги салып үндүрерин боттандырган. Спутникти салып үндүргени агаар байдалының шалыпкын медээзин бээринге ажыглаар, эргежок чугула, агаар байдалының дугайында медээлер алырын хандырар сорулгалыг.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

Берлинге октябрь 6-да болган байырлыг хуралга

эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Ульбрихт!
Эргим немец өңнүктер!
Хүндүлүг эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш чаа совет коммунистерниң, бистиң чуртувустуң улустарының өмүнээзинден Герман Демократтыг Республиканың акы-дуңма улузунга улуг байырлал — социалистиг күрүнениң чээрби чылы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Шаг-үе эң эки шииткекчи. Кандыг-бир болуушкун төөгүге кандыг черге хамааржырын ол тодарадыр. Бир эвес чамдык бир болуушкуннар кезек үе эртерге балалып, ис чок эрте бээр болза, өскелериниң ужур-уткалыы болгаш өндүр улуу улам-на тода апаар. Ам, чээрби чылдыг үе эрткенде-даа, Герман Демократтыг Республиканы тургусканы кайы хире ужур-дузалыг болганы тода көстүп турар-дыр.

Бир эвес эрги Германияга монополистер болгаш юнкерлер, немец дайынзырактар, нацисчи кем-херектээннер туразында тергиидеп турган болза, ам ажылчыннар болгаш тараачыннар, күш-ажылдың болгаш тайбыңның кижилери башкарып удуртуп турар немец күрүне тыптып келген. Бир эвес герман империализм делегей дайынын ийи удаа кыпсып үндүрген турган болза, ам бодунуң бүгү күжүн тайбыңны камгалаарының херээнге, эң-не чөптүг ниитилел тургузуун тургузарынга берип турар немец күрүне догуннап быжыккан.

Бо болза чүгле немец улустуң салым-чолунга эргилде болган эвес, харын Европа төөгүзүнге кончуг чугула болуушкун болган. Олче орукту гитлерчи фашизмниң дүмбей араатанныг чорукту болгаш агрессияның күжүн ашкан төөгүлүг тиилелге, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде улуг тулчуушкунга чаалап алдынган тиилелге ажыткан. Герман Демократтыг Республиканың чедиишкинниг хөгжүүрүнге ол бодунуң тыптып келген үезинден-не социалистиг чурттарның ынчан тургустунуп келген акы-дуңма өг-бүлезиниң кежигүнү болганы, оларның хөй талалыг кады ажылдажылгазының идепкейлиг киржикчизи апарганы дегүм болган.

Герман Демократтыг Республика бодунуң юбилейинге күштериниң чечектелиишкининиң үезинде ужуражып турар. Чоокка чедир-ле ооң күрүне адын ажыы-биле адаарындан ойт турган ооң дайзыннары безин, ам немец социалистиг күрүнениң чедиишкиннерин хүлээп көөр ужурга таварышкан.

Бодунуң авангарды — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының удуртулгазы-биле, социализмниң тугунуң адаа-биле ГДР-де эң эки улустуң мурнакчы күштери сырый каттышкан. Ажылчын аңгының эрге-чагыргазы, күш-ажылчы тараачыннар болгаш депшилгелиг интеллигенция-биле ооң эвилели быжыккан, социалистиг ниитилелдиң үндезиннери чедиишкинниг тургустунган. Ам үеде ГДР делегейниң элээн сайзыраңгай үлетпүрлүг он чурттарының санында кирип турар.

Байырлалдың бо хүнүнде бис мынчаар чугаалаар бис: Силерниң чуртуңарга чаа ниитилелдиң тургузукчуларынга — социалистиг тургузуушкуннуң үезинде революсчу бедик меделелдиин, турушттуун, кадыг-быжыг тура-соруун, организастыын болгаш чурумнуун, ёзулуг социалистиг патриотизмни көргүскен болгаш көргүзүп турар дайынчы ажылчын аңгыга, алдарлыг кооперативчи тараачыннарга, талантылыг күш-ажылчы интеллигенцияга алдар болгаш хүндүткел!

Социализм силерниң черинерде дедир ээлбес кылдыр тиилээн. ГДР-ниң улузунуң тура-соруу ындыг. Ол бүгү улустуң референдумунга хүлээп алдынган социалистиг конституцияда бадыткаттынган. Социалистиг чаалап алышкыннарны ажылчы чоннардан кандыг-даа чепсек-биле—дайынныг-даа, политиктиг-даа чепсек-биле, коргуушкуннуң болгаш күткүүшкүннүң-даа дузазы-биле хунаап ап шыдавас.

ГДР-ниң чээрби чыл хөгжүлдезиниң эң чугула түңнелдериниң бирээзи статистиг сан-данзыларда көргүстүнмээн-не, ынчалза-даа ону республиканың бүгү черлериниң ден кижи эскерип каар-дыр. Ол түңнел—чаа кижини кижизиткени.

Капиталистиг Германияда дүмбей буржуаз идеологияның болгаш моральдың — хүрээ шажынның болгаш мещан «чаагай үүлгедиглерниң» овуузуннуг кожегезин-биле шыптынган араатаныг эгоизмниң, соок сеткилдиң түрүмчээн черлериниң бирээзи турган. Мөлчүкчү аңгылар «артык шынарлыг раса» дээр калчаалыг идеяны немецтер ортузунга нептередирин чүс-чылдарда оралдажып келген. Ону олар боттарының ажелекчи, дээрбечи политиказының эрге-ажыы дээш кылып турган.

Ынчаарга бөгүн Герман Демократтыг Республикада шуут чаа хевирниң кижизи—социалистиг ниитилелдиң тургузукчузу хевирлеттинип турарын бүгүде тода көрүп турар-дыр, эштер. Ооң мораль-политиктиг мөзүзү болза ажылчы чоннарның эрге-чагыргазын быжыглаары дээш, улустуң чаагай чоруу дээш, социалистиг төрээн чуртунуң хөгжүлдези болгаш чечектелиишкини дээш, социализмниң акы-дуңма чурттары-биле ооң найыралын болгаш эвилелин быжыглаары дээш, улустар аразынга быжыг тайбың дээш демиселге бодунуң ниитилел мурнунга хүлээлгезин бедик-биле угаап билиринден тодараттынып турар.

Социалистиг Германияда расизм болгаш шовинизмниң сынар чери чок. ГДР-ниң улузу Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң улуг идеяларынга, немец культураның шылгараңгай ажылдакчыларының демократтыг болгаш чаагай сеткилдиг эки чаңчылдарынга кижизиттинип турар. ГДР-ниң улузу өске улустар-биле найыралдың, бүгү делегейге хосталга дээш революсчу демиселчилер-биле эп-сеткил каттыштырылгазының идеяларынга, социалистиг интернационализмниң улуг принциптеринге кижизиттинип турар. Коммунистерниң кижизиткени база бодунуң социалистиг төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген социализм тургузукчуларының аныяк салгалы ГДР-де өзүп орары болгаш идепкейлиг тургузукчу күш апар чоруурү онза өөрүнчүг-дүр.

Бо бүгү болза, социализм дээш силерниң демиселиңерниң өндүр улуг чедиишкиннери, эштер. Ол дээрге социалистиг тургузугнуң капиталистиг тургузугдан артык шынарлыын, бистиң коммунистиг идеологиявыстың буржуазтыындан артык шынарлыын өске чүден-даа артык көргүзүп турар. Бо болза, ГДР-ниң кылып турар херээниң бүгү немецтерге — ГДР биле ГФР-ни чарып турар күрүне кызыгаарындан чөөн талада-даа, барыын талада-даа немецтерге улуг үнелиин чүден-даа артык көргүзүп турар.

ГДР-ниң 20 чыл дургузунда эрткен алдарлыг оруунче көргеш, бүгү немецтерге келир үениң үлегер майыы харын мында тургустунуп, оларның чоокку келир үези мында дарганнаттынып турарын онза тода көөр-дүр.

ГДР-де тургустунган болгаш чаалап алдынган бүгү чүүлдерде төөгүлүг ачы-хавыяа хамыктың мурнунда Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга, ооң Төп Комитединге хамааржыр. Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстиң, Август Бебельдиң болгаш Вильгельм Либкнехтиң, Карл Либкнехтиң, Роза Люксембургтуң болгаш Эрнст Тельманның ол дээш демисежип чораан улуг эчис сорулгалары ол партияның удуртулгазы-биле амыдыралда боттанып турар.

Герман Демократтыг Республиканың тургузуушкунунуң эң эгезинден тура-ла Германияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң Вильгельм Пик, Вальтер Ульбрихт, Отто Гротеволь ышкаш шылгараңгай ажылдакчыларының удуртулгазы-биле эрткен. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы чурттуң иштинде бүгү-ле эң эки болгаш мурнакчы кижилерни бодунга чыып алгаш, демократтыг партияларны болгаш хөй-ниити организацияларны, чоннуң бүгү кезектерин Национал фронтуга сырый каттыштырып база оларны тайбыңның болгаш социализмниң оруу-биле баштап шыдаан. Бистиң эргим өңнүүвүс болгаш дайынчы эживис Вальтер Ульбрихтиге баштаткан Төп Комитетке удуртурган ол партия сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарынга марксистиг-ленинчи утланышкынны чайгылыш чок чорудуп, социалистиг экономиканы хөгжүдериниң, улустуң чаагай чоруун, эртемин болгаш культураны көдүрериниң чаа хевирлерин болгаш методтарын билдилиг тып ап турар.

Герман Демократтыг Республиканың делегейге салдарының өзүп турарын совет улус изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хайгаарап турар. ГДР бодунуң эрге-хүлээлгези кылдыр — немец черден чаа дайынның кыжаңы моон ыңай кажан-даа үнмезин дээш бүгү чүүлдерни кылырын чарлаан. Ол — эң-не чаагай сеткилдиг сорулга болгаш эң улуг ужур-дузалыг херек-тир, эштер, ол дээш бүгү европейжи улустар Герман Демократтыг Республикага өөрүп четтирер ужурлуг.

Герман Демократтыг Республика—ол дээрге амгы делегейниң чугула тудуш кезээ. Кым бир кижилер ам-даа —Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөр бе азы хүлээп көрбес бе деп чайгылып турар. Озалдаан болгаш бистиң хүнеривисте харын-даа каттырынчыг турушту тур ийин! Эльбаның Соңгу далайже кирр агып чыдарын лак ындыг чедимчелиг база-ла «хүлээп көрбейн» барып болур. ГДР-ни «хүлээп көрбээниниң» дугайында, ГФР-ниң бүгү немецтерниң өмүнээзинден чугаалаар «эргези» дээр чүвениң дугайында хоозун сөстер моон ыңай түр-даа политиктиг ажыкты кымга-даа бербес.

Каргыштыг «Хальштейн доктриназы» анаа-ла өлүг чүве эвес, ол, Бумеранг дег, ам бодунуң ордуларынче согуп кылып турар. Барыын Германияда сөөлгү болуушкуннар харын ооң дугайын чугаалап турар эвес чүве бе. Камбоджа, Ирак, Сирия, Каттышкан Араб Республика, Судан, Мурнуу Йемен ышкаш, күрүнелерниң ГДР-ни хүлээп көөрүнге Бонннуң кандыг-даа кажарлаашкыннары шаптыктап шыдаваан. ГДР-ни чоокку үеде өске-даа хөй чурттар делегей эргелеринге хамаарыштыр хүлээп көрген турар дээрзинге чигзиниг чок.

ГДР-ниң амыдыралының болгаш демиселиниң 20 чылы бистиң социалистиг ийи күрүнелеривистиң ак сеткилдиг найыралының болгаш үрегүүциелдиг кады ажылдажылгазының чылдары болганынга совет кижилер, бистер сеткиливис ханызындан өөрүп турар бис. Бистиң найыралывыс эки чаңчылдарлыг, ханы дөстерлиг. Немец пролетариаттың баштыңчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга кайы хире өөрүшкү-биле байыр чедирип, немец ажылчыннарны социалистиг Германияны тургузарынче болгаш ооң социалистиг Россия-биле эвилелдежиринче кыйгырып турганын өөрүп четтиришкин-биле сактып турар бис. Халазы Россияның кырындан үнүп келген хосталга Германияга база хосталга-дыр деп, Карл Либкнехт чугаалаан.

Октябрьның соон дарый немец черге Советтерниң кызыл тугун көдүрүп үндүрген база хамааты дайынның чылдарында Советтер республиказының талазынга туржуп, интернационалчы отрядтарга тулчуп турган немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның маадырлыг чоруун совет улус кажан-даа утпас.

Немец эки туразылар өске чурттарның интернационалистери-биле кожа турушкаш, фашизмге удур Испанияның ховуларынга тулчуушкунче эрес-дидим кирип турган дээрзин кезээде сактып чоруур бис. Немец улустуң эң эки оолдары — коммунистер болгаш антифашисчилер пролетаржы интернационализмге шынчы чорукту, Совет Эвилелинге — социализмниң Төрээн чуртунга ынакшылды делегейниң бүгү ийиги дайынын өттүр, террорну болгаш истеп сүрүүшкүнну өттүр, фашистиг кара-бажыңнарының болгаш концлагерьлериниң хилинчектээшкиннерин өттүр кадагалап эрттирген. Олар ону патриотчу дээди хүлээлгези, бодунуң улузунга ынакшылдың дээди илергейлээшкини кылдыр көрүп турган.

Немец улуска тайбыңны болгаш гитлерчи ээргелден хосталганы Совет Армия экелгенинге чоргаарланып турар бис. Совет кижилер Гитлерниң бөлүүн, герман империализмни немец улус-биле кажан-даа дөмейлевейн чораан дээрзин силер эки билир болгай силер, эштер.

Немец черде чүгле гитлерлер болгаш гитлерчилер сынны бербээн дээрзин Совет Эвилелиниң улустары дайынның эң-не кадыг-дошкун чылдарында безин утпааннар: немец улус эртемниг социализмниң теориязының үндезилекчилерин, пролетаржы эрес-дидим революсчуларны делегейге берген дээрзин бис кажан-даа утпайн чораан бис. ГДР-ниң төөгүлүг улуг ачы-хавыязының бирээзи болза, немец фашизмниң болгаш милитаризмниң герман улус-биле делегейниң өске улустарының —гитлерчи агрессиядан коргааннарның аразынга казып каан тамызын ажа базарынга ооң дузалаанында болуп турар.

СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң социалистиг интернационализмнинге база революсчу эп-сеткил каттыштырылгазының улуг принциптеринге ханы бердингени, социализмни болгаш коммунизмни тургузарының улуг херээнин бистиң нити идеалдарывыска шынчызы, үзелдерниң болгаш хөделиишкиннерниң чаңгыс аайы—бистиң бузулбас болгаш акы-дуңмалышкы найыралывыстың үндезини ол.

Герман Демократтыг Республиканың чарлаттынганы-биле бистиң улустарывыстың аразында найырал күрүне ёзузунуң быжыг үндезинниг болган. Бистиң харылзааларывыс ам найырал, бот-боттарынга дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге, политиканың, экономиканың, культураның болгаш камгалалдың кавызында элээн каш чугула дугуржулгаларга даянып турар. Бистиң чурттарывыстың аразында акы-дуңма харылзааларны хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга партия, күрүне болгаш хөй-ниитиниң шугуму-биле делегациялар солчуру, анаа дээди деңнелге харылзааларны киириштир алырга дегүм болуп турар, ооң бистиң найыралывыска ужур-дузалыын бедик-биле үнелеп турар бис.

Бистиң чуртувустуң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң чазааның, совет улустуң адынга бөгүн бо индирден дыңналып турган найыралдың болгаш акы-дуңма ёзузунуң сөстерин өөрүшкү-биле сактып чоруур бис. Герман Демократтыг Республика-биле найырал совет улуска — ёзулуг чоок болгаш хан-дамырындан чугула херээ дээрзин силерге болгаш силерниң нүүрүңер-биле ГДР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга бүзүредирин чөпшээреп көрүңер, эргим эштер. Бис силер-биле эвилелчилер, шынын чугаалаарга, ийи дакпыр — бистиң чурттарывыстың аразында керээ ёзугаар болгаш Варшава Керээзи ёзугаар эвилелчилер бис. Бистиң найыралывыстың быжыын, бистиң күрүнелеривистиң кызыгаарының дээп болбазын шенээрин бодаан кижи баш удур-ла билип алганы дээре: ол бүгү күчүнүң, катаптап каайн — Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү күчүзүнүң өлүмнүг согуушкунунга ужуражыр!

Социалистиг дем каттыштырылгазының идегелдиг звенозу Герман Демократтыг Республика делегей империализмниң эң-не дайынзырак отрядтарының бирээзи-биле удурланыштыр туруп турарын эки билир бис. Дайын сөөлүнде бүгү чылдарның дургузунда ГФР-ниң тергиидекчи аңгызы бөгүн туруп турар амгы Европа анаа таарышпас, ол европейжи кызыгаарларны эдерин күзеп турар дээрзин чажырбайн турар. Моон ужурунда барыын-герман өжээнзиректерниң ядролуг чепсекке канчап-чоон-даа четсе дээш кызыдып турар оралдажыышкыны үнүп кээп турар.

ГФР-ниң политиктиг ареназында неонацизм ам-даа ажыы-биле хөделип турар, ол гитлеризмниң кижини көөр хөөп чок идеологиязын, ооң агрессчи сорулгаларын салгап алган болгаш харын-даа эрге-чагырга дээш демиселге ооң аажы-чаңын, олардан өске бодалдыгларны кезедириниң методтарын дөзеп алган.

Бүгү байдалдарны көөрге, Барыын Германияның чонунуң хөй кезии бодунуң чуртунуң амгы болгаш келир үезинге база Европага тайбыңга неонацистерниң айыылдыын билип турары-ла шынныг. ГФР-ге болган сөөлгү соңгулдаларда неонацистерниң Бундестагче шургуп кирер дээн калчаалыг оралдажыышкынынга согуушкунну бергени ынчангаш таварылга эвес.

Соңгулдааның ындыг түңнелдиг болганы — ГФР-ниң демократтыг күштериниң чигзиниг чок чедиишкини-дир. Ынчалза-даа ол чедиишкинни эрттир мактааш, ам-на хамык чүве чурумчаан, неонацизм Барыын Германияның политиктиг демиселинден шагда-ла арылган эвес бе деп санап черле болбас. Неонацистер соңгулдаларга 1 миллион 400 муң бадылаашкыннарны алган, азы 1965 чылдаазындан ийиден ажыг катап хөй бадылаашкыннарны алганын база билир ужурлуг, эштер. Ынчангаш Барыын Германияның хөй-ниитизи ол дугайын бодаар чогуур.

Герман Демократтыг Республиканың база-ла бир киржикчизи болуп турары социализмниң акы-дуңма чурттарының бузулбас эвилелиниң барыын-герман империализмниң болгаш ооң дайынзырак база политиктиг чалчаларының авантюристиг күзел-бодалдарынга удур бүзүреддиг-биле туруп турары дээрге, Европаның бүгү-ле тайбың күзээн улустарынга чаагай деткимче болур. Европада өжээргек болгаш агрессчи чоруктуң планнарынга быжыг болгаш чайгылыш чок удур туржуру — бистиң нити херээвис болур, эштер! Немец ажылчы чоннарның тайбыңга ынакшылдыг социалистиг күрүнезин бүгү хемчеглер-биле деткиири — бүгү социалистиг чурттарның, харын-даа Европага быжыг тайбыңны хандырарын кым-на күзеп турар болдур, оларның шуптузунуң нити херээ деп санап турар бис.

Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң, Варшава Керээзиниң бүгү чурттарының Европа талазы-биле херектерге углаашкыны билдингир болгаш чайгылыш чок. Бистер болза күрүнелерниң ниитилел тургузугларының ылгалы чокка тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны дээш туржуп турар бис. Бистер болза Европаны бот-боттарынга удурланышкак дайынзырак бөлүглелиишкиннерге башкаландырарынга удурланып, Европага коллективтиг айыыл чок чорук дээш туржуп турар бис. Бистер болза дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр дээш, бүгү күрүнелер-биле, ооң-биле кады ГФР-биле ёзулуг чаагай кожа-хелбээ харылзаалар дээш туржуп турар бис. Бистер ГФР-ниң политиказынга реалистиг чорукче эргилиишкинге байыр чедирип, ындыг чорукту болур-чогууру-биле тодарадып көөрүнге белен болур ийик бис дээрзи билдингир. Ындыг-даа болза милитаризмге болгаш реваншизмге удур бистиң демиселивис — ол дээрге, принципчилдиг шугум болгай, ынчангаш бо талазы-биле чөпшээрежилге кылып болбас-даа.

Бо дипти эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле шупту чаңгыс черге чыглырын Европаның чурттарынга Варшава Керээзиниң киржикчилери—социалистиг чурттар сапалдаан болгай. Ол эгелээшкинни калбаа-биле чугулдугзунуп турарынга ханы сеткил ханып турар бис. Ынчангаш нити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарын белеткээр талазы-биле чамдык практиктиг базымнарже кириптер үе амгы үеде келгени тодаргай-дыр.

НАТО-да чамдык кижилер Европа дипте байдалды улам нарыыдадырынче чүктүп, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удур кужениишкинниг ажылдап турарын эки билир бис. Ынчалза-даа бистер: Европага келир үе тайбыңның болгаш улустарның найыралының холунда — деп бүзүрээр бис. Ынчангаш хөгжүлде чогум-на ол талаже чорзун дээш деткимче кылыры боттарының ыдыктыг хүлээлгези деп социалистиг күрүнелер санап турар.

Империалистерниң, оларның сүлчээчилер болгаш чепсээ болур Израильдиң Чоокку Чөөн чукте чорудуп турар политиказының айыылдыын база көрүп турар бис. Совет Эвилели, Герман Демократтыг Республика болгаш өске-даа акы-дуңма социалистиг чурттар израиль агрессияның ужуктарын узуткаары дээш демисежип турар араб күрүнелерниң шынныг херээн быжыг болгаш өскерлиш чокка деткип турар бис. Чоокку Чөөн чүкке тайбың катап тургустунган туруп болур болгаш катап тургустунар-даа ужурлуг. Ону чер бөмбүрзээниң чонунуң хөй кезии күзеп-даа турар. Агрессор бодунуң эжелеп алган өскениң черлерин бодунга холгаарлап алыры болгаш КНО-нуң шиитпирин кара-туразында үреп, делегейниң хөй-ниитизиниң саналдалын тооп көрбезин болдурбазын эрге-хүлээлге болгаш шынныг чорук негеп турар!

Эргим эштер!

Эрткен ийи он чылдарны делегей социализмниң улуг тиилелгелери-биле демдеглеп эрттирген. Күрүнелерниң болгаш улустарның чаа социал-төөгүлүг нити эвилели — социалистиг дем каттыжышкыны

(Төнчүзү 2-ги арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

догуннап тургустунгаш, улам быжыккан. Ол кандыг-ла бир кижиниң субъективтиг күзели-биле тыптып келбейн, а социализмниң бодунуң бүдүжүнден, делегейге күш-ажылдың социалистиг хуваалдазының идеологиязының болгаш политиктиг принциптериниң чаңгыс эвинден, социалистиг чурттарның эрге-ажыктарының эп-сеткилинден база салым-чолунуң чарылбазындан амыдыралга бадыткаттынган ханы болуушкуннарның түңнелинде тургустунган.

Делегей болуушкуннарының чорудулгазынга социализм чурттарының кады ажылдажылгазының салдары улуг болгаш чаагай-даа. Бир эвес Европаның улустары барык чээрби беш чылдарда тайбың байдалдарда чурттап турары дээрге хамыктың мурнунда тайбың политиканы идепкейлиг чорудуп, империалистиг агрессияның болгаш милитаризмниң күштеринге удур сырый каттыжыышкынныг туржуп турар социалистиг чурттарның ачы-хавыязы-дыр. Бир эвес Мурнуу-Чөөн Азияда америк империализмниң дайын авантюразы буурап дүжүүшкүнге таваржып турарын алгаш көөр болза, ында база-ла социалистиг күрүнелерниң аңы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыжыышкыны, маадырлыг вьетнам улуска дузаламчызы болгаш деткимчези салдар чедирип турар.

Делегей депшилгезиниң авангарды, антиимпериалистиг фронтунуң өзээ — социалистиг дем каттыштырылгазын карак огу дег камгалаар, ону политика, экономика болгаш камгалал талазы-биле күштелдирер, ооң киржикчилерин марксизм-ленинизмниң принциптеринге сырый каттыштырар — социализм чурттарының болгаш бүгү коммунистерниң амгы байдалдарда эң чугула интернационалдыг хүлээлгези ол болуп турар. Совет Эвилели чогум-на ону бодунуң улустар аразынга эң кол сорулгазы деп көрүп турар, бо чайын болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринден СЭКП чогум-на ындыг түңнелдерин кылып, ону коммунистерни болгаш бүгү делегейниң ниити антиимпериалистиг күштерин каттыштырарының ажылынга тергиин чугула үе-чада деп көрүп турар бис.

Эрги тургузуг, мөлчүгделдиң болгаш кучүлээшкинниң тургузуу бодунуң турушталарын эки тура-биле дүжүп бербес болбайн аан. Ол бүгү-ле арга-чепсээн — агрессияның дорт үүлгедиишкиннеринден социалистиг дем каттыштырылгазын буза шаап, ону иштинден кошкадырынга чедир оралдажып турар. Ынчалза-даа ол дээрге, бууракан тургузугнуң идегел чок оралдажыышкыннары-дыр. Тоогүлүг эгелээшкин социализмге хамааржыр, социализм ам шаап халдааышкынның үезинде, келир үе аңаа, социализмге хамааржыр!

Бистиң үе-чадавыс, делегей ареназынга аңгы демиселиниң логиказы, эртем-техниктиг чаартылгаларның дүрген хөгжүлдези социалистиг дем каттыштырылгазының мурнунга чаа-чаа делгем оруктарны ажыдып берип турар. Чугула болза бирги ээлчегде делегейге күш-ажыл хуваалдазын улам ханыладырының дугайында, социалистиг интеграцияның хөгжүлдезиниң дугайында, эртем-техниктиг депшилгениң шиитпирлиг угаазыышкыннарынга аңы-дуңмалышкы чурттарның хөделиишкиннерин улам сырый каттыштырарының болгаш сүмележилгелериниң дугайында, кады ажылдажылганың хевирлерин болгаш аргаларын болбаазырангайжыдарының дугайында чоруп турар. Боттарынга экономиктиг дузаламжылганың чөвүлелиниң апрель сессиязының шиитпирлери аңаа улуг аргаларны ажыдып берип турар. Ол шиитпирлерни чайгылыш чокка боттандырып чорудары — аңы-дуңмалышкы социалистиг күрүнелерниң экономиктиг кады ажылдажылгазын чаа чадаже көдүрер, ону улам сырый, хөй талаларлыг болгаш дээштиг болдурар, а Совет Эвилели ол талазы-биле бүгү чүүлдерни кылып-даа турар.

Шын шиитпирни тып үндүрерингe, чамдык тыптып келген бергелерни узуткаарынга дузалаар идегелдиг арга бисте бар. Ол — социалистиг интернационализм, марксисчи-ленинчилерниң революстуг эп-сеткил каттыштырылгазы, социализм чурттарының политиказынга интернационалчы болгаш национал хүлээлгелерни шын холбаштырары-дыр.

Эштер!

Бистерниң шуптувуска эргим байырлал — Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылы чоокшулап орар. Совет чурт ону улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң байдалында уткуп бар чыдар. Ленинчи юбилейни коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр дээш миллион-миллион совет кижилер бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартканнар.

Герман Демократтыг Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары ол улуг байырлалга база-ла ажыл-херекчи ёзу-биле белеткенип турарын билир бис. Делегейниң барык бүгү черлеринде В. И. Ленинниң чүс хар харлааарынга белеткел болза ленинизмниң интернационалчы ужур-дузазын тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр.

Делегейниң революстуг чаартылгазы В. И. Ленинниң ады-биле, ооң өөредии-биле чарылбас харылзаалыг. Улуг Октябрьның тиилээни, делегейниң социалистиг системазының тывылганы, колониалдыг империяларның буурап дүшкени болгаш оларның орнунга хамааржыппас күрүнелерниң тывылганы, капитал чурттарында пролетариаттың аңгы демиселиниң улам калбарганы — бо бүгү болза кижи төрелгетен Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң номналын ёзугаар, оларның өлүм чок идеяларының тиңнелгезиниң адаанга чурттап турар болгаш чурттаар-даа деп чүвениң дугайын чугаалап турар-дыр.

Эргим эштер, немец черге социализмниң алдарлыг юбилейи-биле холбаштыр Герман Демократтыг Республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга база катап байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер. Социалистиг тургузуушкунга, Европага айыыл чок чорук болгаш улустар аразынга тайбың дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруңарны силерге, ГДР-ниң бүгү улуунга бүгү сагыш-сеткиливистен күзеп тур бис.

Социалистиг Герман Демократтыг Республика делгерел база улам чечектелип турзун!

ГДР-ниң ажылчы чоннарының дайынчы авангарды — Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязы болгаш ооң дайынчы Төп Комитеди делгерезин!

Совет Эвилели-биле Герман Демократтыг Республиканың бузулбас найыралы делгерезин!

Чер кырынга тайбыңның болгаш депшилгениң идегелдиг чөленгиижи — социалистиг чурттарның аңы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазы быжыгып, улам чечектелип турзун!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын чыылганнар улуг кижээнгей-биле дыңнаан болгаш дыңмиттиг адыш часкаашкыны удаа-дараа болуп турган).

• • •

Оолак Борбак-ооловна Сарыглар — «Дөң-Терезин» совхозтуң дуржулгалыг механизатору. «ДТ-75» тракторга дөрт чыл иштинде ажылдаанының түңнелинде беш муң хире гектар чымчак чер аңдарылгазын ажылдап кылган. Ам күскү чер аңдарылгазынга ээлчег бүрүзүнде 6,5 гектар чер аңдарар онаалгазын 10 гектар кылдыр күүседип, бедик түңнелди чедип ап турар.

ЧУРУКТА: О. Б. Сарыглар.

• • •

• • •

ЧУРУКТА: Серен Успуновна Уртак — «Барлык» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи. Ол совхозтуң хоюн 1952 чылдан бээр малдап турар. Малды ажаар, кадарар, эки одарларны шын шилип алгаш, план ёзугаар ажыглаар талазы-биле малчынның мергежили улуг. 1968 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр ол 108, 1969 чылда—100 хураганны ап, менди доруктуруп өстүрген. Дүк кыргылдазының көргүзүү база бедик. Серен Успуновна ам хоюн кышка эки белеткеп, ооң күш деңгилдезин бедидип алган.

• • •

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

УСТАВ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП КӨРГЕН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Тээлиге болуп эрткен. Чөвүлел хуралга ийи колхозтан 150 хире кижи киришкен. Көдээ ажыл-агыый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин чугаалажып көөр талазы-биле айтырыгның дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Александра Айжиевна Салчак кылган.

КОЛХОЗЧУ АМЫДЫРАЛ дээрге, совет социалистиг тургузугнуң чарылбас кезээ болур. Ол болза В. И. Ленинниң төлевилээни, төөгү талазы-биле хынаттылган болгаш тараачыннарның онзагай байдалынга база эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, оларны коммунизмче чоорту шилчидериниң оруу болур деп, илеткелчи чугаалаан.

Бай-Тайгага баштайгы колхоз 1950 чылда тургустунган. Ынчаарда ол каттышкан ажыл-агыый каш-ла өрегелиг, чүс гектар четпес тарылга шөлдүг турду. База бир он чыл эрткенде, Бай-Тайганың озалааш булуңу Кара-Хөлге ийиги колхоз тургустунган. Ол ийи колхоз машина-техника-биле бүрүн хандыртынган, кандыг-даа сорулганы шиитпирлеп шыдаар, улуг ажыл-агыйлар болу берген. Чээрби чыл мурнунда бажың хамаан чок, чаңгыс өрген-даа турбаан ээн черлерде ам колхозчу амыдыралдың төвү — чечектелип турар суурлар тургустунган.

Колхозчуларның амыдыралын ам мурнукузу-биле канчап деңнээр боор! Барык-ла өг бүрүзүнде радиоприёмник, дааранып машина, ном-дептер, солун-сеткүүл бар. Колхозчулар харын-даа чиик машиналар, мотоциклдер, улуг өртектиг хевистер болгаш өске-даа чүүлдерни садып ап турар. Бо болза Совет эрге-чагырга, колхозчу тургузуг тараачынга чаагай кежикти тыпсып бергениниң тодаргай херечизи-дир.

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизинге алдар болдурган чарыш районнуң колхозчуларының ортузунда калбарган. Ооң тиилекчилери бо чөвүлел хуралда киржип турар. Чижээ, «Кара-Хөл» колхозтан хойжулар Камыска Хомушку, Ажыкаа Хертек, Сагды Хертек, «Мурнакчыдан» Саая Херлиг-оол, Ооржак Ак-оол, Хертек Баадаң олар кызымак-шудургу ажылдааш, эрткен берге кыжын безин төрүүр 100 хойга онааштыр 93—101 хураганны менди өстүрүп доруктурган. Хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар комбайнерлер болгаш чолаачылар «Кара-Хөлден» Кызыл-оол Хертек, Маадыр-оол Хертек, «Мурнакчыдан» Алдын-оол Кара-Сал, Хертек Николай, Нурсат Салчак оларны колхозчулар мактап, оларга чоргаарланып турарлар.

Бир-тээ колхозтуң Чижек Уставының төлевилелин мында чугаалажып турар чүве болганда, Уставты колхозтарда канчаар боттандырып, сагып турарын база-ла айтыр херек.

Колхозтуң экономиказын быжыглаар, ажылды эртемге үндезилеп чорудар, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин ажыглаар, боторугла-чарылгалыг чорукту чедип алыр деп, Уставта айыткан. Ону канчаар күүседип турар бис? Ыракта четпес деп ажыы-биле чугаалаар херек. Ону бадыткаары-биле чаңгыс чижектен киирип көрейн деп, илеткелчи чугаалаан. «Кара-Хөл» колхоз бо чылын малдың баш саның өстүрериниң планын 3763 башты, «Мурнакчы» — 1375 башты чедир күүсетпээн-дир. Мооң чылдагааны чүдел? Бир чүүлүнде, эрткен чылын малга быжыг чем-суурну тургуспааны-да-дыр. Ооң уламындан кышкы үеде дыка хөй мал өлүп хораан. Бо чүл дээрге, бисте колхозтуң экономиказының кол үндезини болур мал ажылын хөгжүдер сорулганы ам-даа четпес шиитпирлеп, бо талазы-биле колхозчуларның кошкак ажылдап турарының херечизи ышкажыл.

Колхозтар төрүүр 100 баш малга онааштыр 65 бызаа, 61 хураган, 58 анай алган. Үстүнде айыттынган четпестер черле чайлаттынып болур аргалыг. Хамык-ла чүве чүүден хамааржырыл дээрге, колхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, колхозчуларның боттарының ээ-харыысалгалыг болурундан, ниитиниң ажыл-агыйын өстүрер, колхозтуң экономиказын быжыглаар дээш, хүн бүрү сагыш салырындан хамааржыр.

Уставты база бир хажыдып турар чүве болза, колхозчуларның хуузунда малы айыткан нормадан ыракта ажып турары болур. Ооң-биле чергелештир, колхозчулар хуузунда малын ниитиниң малы-биле чаңгыс черде кады тургузуп турар. Ол канчап-даа таарышпас. Хуу малды хөйнүң малы-биле кады тургузаар чорук колхозтуң малын самчыгдаарының, ниитиниң мал чемин хуунуң малынга тотчеглээриниң эптиг сылдаады-дыр. Бо чорук колхозчу амыдыралдың хоойлузун каржызы-биле хажыткан чорук-тур.

Чаа Уставтың төлевилелинде айытканын ёзугаар, моон соңгаар колхозтарда тускай эртемниглерниң харыысалгазын бедидери, хамааржышкан адырынга оларның шиитпирлээр эргезин калбартыры, материалдыг шаңнал-макталды оларның ажылының түңнелинден хамаарыштыр тургузары база-ла эргежок чугула.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛГА саналберген колхозка күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырынга онза кичээнгейни салган.

Колхозтуң Уставы колхозчу кижиниң хажык чокка сагыыр ужурлуг хоойлузу болур деп, «Мурнакчыдан» келген төлээ А. Хертек айыткан. Ону боттандырбайн турар кижилер бистиң колхозта ам-даа эвээш эвес. Чижээ, Хомушку Чечен-оол дижик. Ооң черле доктаал кылыр ажылы чок. Бир ажылга каш хонгаш, оон өске ажылче шилчиир. Оон кедерээрге ажылга үнмес. Ындамындаазы-даа билдинмес, былдамыштап чоруп турар. Адак сөөлүнде кээп хөйнүң кежиинче холун суггар. Бодап көрүңер даан. Албан, бүдүрүлге черинде ажылдап турар кижилер чаңгыс хүн ажыл шагы үзүп каан болза, ол дораан шыңгыы хемчээ ап, ажылдан үндүрер, киирерин чугаалажы бээр болгай. А колхозта ындыг эвес-тир. Мен бодаарымга, ол черле шын эвес. Ажыл шагы үскен, чалгаа, былдамыш кижилерни шыңгыы хемчег ап, кезедип, колхозтан үндүреринге чедир айтырыгны тургузаар херек.

Доңгак Соян-оол («Кара-Хөл») ол саналды база-ла деткээн. Колхозчу деп ат-биле чагдынып алгаш, «Кара-Хөл» колхозтуң девискээринде чурттап, колхозта кандыг-даа ажыл кылбайн турар кижилер барын ол айыткан. Ол кижилерде хуу мал эндерик. Бо база-ла Уставты хажыткан чорук-тур. Уставты шыңгыы сагыыр, амыдыралга боттандырар чүве болганда, шак мындыг «колхозчуларның» дугайында айтырыгны шиитпирлээриниң өйү келген. Бистиң хүннеривисте ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, думчуун бораланып, маңгыс амыдырал-биле чурттап олурар кижи турбас ужурлуг.

РАЙОННУҢ КОЛХОЗТАРЫ чыл бүрүде-ле хөй-хөй чаа машиналарны ап турар. Техниканың эдилели кайы-даа колхозта багай. Ол ышкаш колхоз малын кадарып турар кижилер ону харыысалга чогу-биле өлүрүп, чидирип турары ховар эвес.

Мооң чижээнге «Кара-Хөл» колхозта малчын Чымбаны айтып болур. Ол эрткен кыжын бодунуң харыысалга чогу-биле колхозтуң элээн хөй малын өлүрген. А Чымбаны колхоз баштаар чери мынчага чедир хемчег албаан болгаш чедирген когаралын төлетпээн. Ындыг чоруктарның уламындан ол колхоз бо чылын 20 муң ажыг рубль когаралга таварышкан. Буруулуг кижилерден чедирген когаралды төлеттирери-биле негелдени суд черинге киирбээн.

Ол ышкаш фактыларны санал бергеннер «Мурнакчы» колхозтан база киирген.

ЧЫЛГЫ МАЛ дугайында айтырыг колхозчуларның район хуралынга дыка изиг болган. Ол айтырыг Устав төлевилелинде онзалаттынып, айыттынмаан-на харын. Ынчалза-даа районнуң байдалынга аъттың ажыы улуг болуп турары-биле ону колхозчуларның хуузунда өнчүзүнге тургузар бе, азы колхозтуң ниити өнчүзү болдурар бе? деп айтырыг чугула черни ээлеп турар.

Устав төлевилелин ийи колхозка тус-тус чугаалажып турда, аът дугайында айтырыгны ийи аңгы кылдыр шиитпирлээн: мурнакчылар аътты колхозчунуң хуу ажыглалынга тургуспас, колхозтуң өнчүзү болдурар дээн, а карахөлчүлер—хуу ажыглалга артырар дээн. Мынчангаш шиитпир карышкак апарган.

Девискээри даглыг-даштыг, орук-чирик берт, машина чоруп шыдавас «Кара-Хөл» колхозка аът колхозчу кижиниң чарылбас чепсээ болуру черле чөптүг. Ынчалза-даа хуузунда аъттыг турар чоруктуң чогумча чок талазы база бар. Колхозчу хуузунда аъдын ажыглап, бодунуң ырак-узак чоруун кылып, ары-өвүр ажып чоруп каар.

Кайы-даа колхозка аътты ниитиниң хөреңгизи болдурар, малчыннарга болгаш өске-даа хереглээн кижилерге аътты колхоз баштаар чери чөпшээреп берип турарын чурумчудар деп, хуралдан шиитпирлээн.

Ооң-биле чергелештир чылгы мал дугайында база бир чугула айтырыгны ол хуралга көдүрүп үндүрген. Чүл дээрге колхозтар күрүнеге эът дужаар планын күүседири-биле кодан хой-даа, инек-даа дужаарга, ону хүлээп ап турар белеткел органнары ук дужааттынган малды чогуур черинге сүрүп чедирери-биле мунар аът сатпас болза, хүлээп албайн турар. Ооң уламындан колхозтар, совхоз-даа чыл бүрүде-ле хөй санныг аъттарны өске малдар-биле кады дужаар ужурга таваржып турар. Мынчангаш районнуң колхозтарында чылгы малдың баш саны дыка эвээжээн. Дужааттынган аныяк аъттар Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозка чеде бээрге, оларны мал сүреринге ажыглап турар эвес, а эът комбинадынга дужаап турар.

ХУРАЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ МЫНДЫГ ШИИТПИРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН:

1. Колхозтуң чижек Уставының төлевилелин бүрүнү-биле чүүлдүг деп көөр.
2. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын садар талазы-биле беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир.
3. Мал баш санын өстүрериниң планын бүгү чүзүн талазы-биле 1970 чылдың январь 1-де бүрүн күүседир.
4. Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизинге чедиишкиннииг ужуражыр дээш чарышты улам-на калбартыр.

Республика конференциязынга баар 24 төлээни хуралдан соңгаан.

К. АРАКЧАА.

Кызылдың электри станциязын алгыдып, ооң күчүзүн улгаттырып турар. Эрткен чылдан бээр тускай тудуг эргелелиинде организастаан. Тудугжу иш станция девискээринде хайныккан. Бо хүннерде бешки генераторну монтажтап турар. Ооң күчүзү 6,3 муң киловатт.

«Сибирь электромонтаж» трестиң участогунуң бригадазында бедик мергежилдиг, дуржулгалыг тудугжулар ажылдап, генераторнуң кезектерин шалыпкын эптеп тургузуп турар. Монтажниктер блоктуг трансформаторну эптээринге белеткеп турда, Н. ПАНКРАТОВ чурукка тырттырган.

Суггаттыг черниң дүжүдү

Алаштың суггарылга бугазын күрүнениң күсели-биле каш чыл иштинде кылып келген. Ооң ажыглалы эгелээн. Бо чылын «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбыры Доора-Даг баары, Ыйгылак ховузу деп черлерге 1200 га тараа культураларын тараан. Ону Алаш бугазының суу-биле суггарып тараан болгаш чайгы суггарылганы база чоруткан.

Ажаап алыышкын сентябрьны сөөлзүредир эгелээн. Дүжүт совхозтуң тараажыларының сеткилин өөрткен. Кызыл-тастың гектар бүрүзүнден ортумак дүжүт 18, арбайның— 17 центнер болуп турар. Кызыл-тастан алыр ортумак дүжүттү 10,7 центнер деп планнаап болза, оон 7,3 центнер ажыг болганы ол-дур. 17 комбайн чалгаан чаагай тараада эштип чоруп турар. Улуг ыравайн чорда-ла бүгүн кер долар. Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгезиниң 10 автомашиназы болгаш совхозтуң бодунуң машиналары комбайннардан тараа сөөртүрүнге үзүктелиишкин чок ажылдап турар.

Суггарылга — элбек дүжүттү бээр деп чүве ол-дур. Суггарылганың ачызы-биле кайы-даа ажыл-агыый эвээш шөлден хөй дүжүттү ап болур.

М. СУНДУКАЙ.

Бистиң чөвүлеливис

Суг-Бажы суурнуң херээженнери Совет Тываның 25 чылынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш күжениишкиннииг ажылдап турар.

«Совет Тыва» совхозта херээженнер чөвүлелиниң 12 кежигүннери секция аайы-биле ажыл хуваалдалыг. Амгы үеде кайда-даа кышка белеткел чоруп турар, ынчангаш ыракта чурттап турар малчыннарның оран-бажыңын чылыглаар, арыглап, чугайлаар бригаданы тургускан. Ону малчыннар ортузунга ажыл чорудар секцияның удуртукчузу Моңгуш Наңзал баштап турар. Ол ышкаш «Херээженниң үнү» деп хана солун доктаамал үнүп, бистиң чедер, четпестеривисти илередир көрүнчүүвүс апарган. Ону херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери ээлчежип, үндүрүп турар.

Совхоз бүдүрүлгезинге херээженнерниң киржилгезиниң талазы-биле секция суурда ажыл кылып шыдаар херээженнерни олче хаара тудар сорулгалыг. Суурнуң 270 ажыг херээженнери совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында киржип, багай эвес ажылдап турар.

Бисте 30 уруглар турар ясли бар, ооң эргелекчизи коммунист Моңгуш Тыртый-оол ажыл-херекти эки башкарган. Мооң-биле кады совхозта уруглар сады чогундан 3 харадан өрү уругларлыг чамдык иелер бүдүрүлгеге долу күш-биле ажылдаар аргазы чок болуп турарын база айтыр херек. Бир эвес уруглар сады турган болза, бистиң уругларывыс чогуур программа ёзугаар өөреткен, өзүлде кижизидилгези-даа бедик, школага белеткелдиг келири чугаажок.

Суурда 11 агитквартира бар, ында В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренир бөлгүмнер ажылдап турар. Амгы үеде суур чаагайжыдылгазын агитквартиралар аайы-биле көдээ Совет депутаттары чорудуп турар, өг-бүле бүрүзү 5 дөс ыяшты бажыңының чанынга тарып олурткан, кудумчуну, албан черлериниң девискээрин арыглаан. Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринде даасткан ажылынга идепкейлиг, ак сеткилдиг эштер бар; ындыларга Марина Натпит, Сара Данчай-оол, Наңзал Моңгуш олар хамааржыр. Ол ышкаш депутаттар Д. Самбуу, Н. Кара-оол, Н. Чебодаева, Г. Моңгуш олар херээженнер чөвүлелиниң ажылынга дузалажып турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер база бар. Уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалаар, ажыл кылбас, хөй-ниитиниң ажылынга киришпес, кино, концерт безин көрбес херээженнер бары хараадаанчыг. Эш-хуунуң суду база ажылдавайн турар. Кышка белеткелди ам-даа четпес организастап турар.

К. ИДАМ,
херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Каа-Хем район.

Школачылар дузалашкан

Баян-Тала сес чыл школазының өөреникчилери төрээн колхозунуң ажыл-ижинге биче-даа бол, боттарының улуг хуузун киирип турар. Чоокта өөреникчилер ийи хүннүң шевин организастааш, колхозтуң картофелинден 4 ганын дүжүдүн ажаап берген.

Ук шефке чүс ажыг кижи киришкен. К. Кызыл-оол, С. Макар болгаш өскелер-даа шефке кызымак ажылдааш мактаткан.

О. САЙЫН.

Чөөн-Хемчик район.

• • •

Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң ногаа бригадазының кежигүннери Б. Дүшкүн-оолдуң башталгазы-биле 10 га картофельдиң дүжүдүн болгаш 30 тонна ногаа аймаан ажаап алган. Л. Доңгак, Ч. Хуна болгаш өскелер-даа аңаа идепкейлиг ажылдап, мурнакчылар болган.

Ук бригаданың ажылынга Баян-Кол ортумак школаның өөреникчилери, башкылары база дузалажып, шефти чаңгыс эвес удаа организастаан. Картофель ажаалдазы ам-даа үргүлчүлеп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

БӨДҮҮН ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Эки кижиге эш хөй

Ак даванныг шилги аътка кыжын шанактанган, чайын тергеленген, назыны кижи ортузу ашкан хире, күдер боттуг эшти Сүт-Хөл суурнуң кулумчуларынга бо-ла көрүп болур. Ол болза «Сүт-Хөл» совхозтуң сөөртүкчүзү Моңгуш Чадамбаевич Очур.

Аътка шавар арагачыларга ооң хөңнү чок, эдилеп турар аъды камныг, кезээде күштүг. Ажыл-иштен оспактаныкчыларга база хөңнү чок. Кандыг бир даалганы алган, үүле-херекти бүдүрерин хүлээнген соонда, ол ооң шевергин күүселдезинге бүзүрелдиг кижи.

Совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, ол үеден бээр бодунуң ак сеткилдиг күш-ажылы, кижилерге эвилең, найыралдыг аажы-чаңы-биле чонунга макталдыг. Совхозтуң дирекциязы, ында профэвилел организациязы М. Ч. Очурнуң эки ажылын үнелеп, ону хөй удаа шаңнал-макталга киирген.

Б. САТ.

Чөөн-Хемчик район.

Ажылынга макталдыг

Таңныыл ажылын чамдык кижилер ындыг-ла үнелевейн турары шын эвес. Шагның ээлчээнде кандыг-даа үелер тургулаар. Кыштың соогунда, чаъс-бораңныгда чаңгыс дүне безин таңныылдаары белен эвес.

Базыр-оол Шойбанович Эвекей дөрт уругларның адазы. Чааты школазының интернадында ол ам алды чыл таңныылдап келген. Ниитиниң хөреңгизин камгалаарынга кызымак, ооң серемчилиг чоруу бо аразында база илереп турган. Школаның коллективи ооң ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп, ону каш удаа мактап демдеглээн.

Б. Ш. Эвекейлерниң өг-бүлези ажыл-ишке кызымак, ооң кадайы Манчыг-кыс колхозтуң ногаа ажылында идепкейлиглерниң бирээзи. Оларның уруглары школада база эки өөредилгелиг.

С. СЕДИП.

Улуг-Хем район.

УЛУГ СОВЕТ ӨГ-БҮЛЕГЕ

25 ЧЫЛ МУРНУНДА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ СОСТАВЫНГА ТЫВАНЫҢ КИРГЕНИ-БИЛЕ ХОЛБАШКАН ТӨӨГҮЛҮГ ДОКУМЕНТИЛЕРНИ СОЛУННУҢ БО АРНЫНДА ПАРЛАДЫВЫС. ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ПАРЛАП ҮНДҮРЕР КЫЛДЫР СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ПАРТАРХИВИ БЕЛЕТКЭЭН.

ТАР-ның Биче Хуралының VII Онза сессиязынга эш Токаның илеткелинден

(1944 ЧЫЛДЫҢ АВГУСТ 16)

1941 чылдың апрель 26-да ТАРН ТК болгаш ТАР-ның чазаа улустуң күзелин илереткеш, Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алырын дилээн чагааны Совет чазакка чоруткан.

Совет Эвилелинге гитлержи Германияның оор ёзу-биле халдаан чоруу бо айтырыгны херек кырынга шиитпирлээрин соңгаарлаткан. Совет чазак, Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) намының Төп Комитеди герман фашизмни эчизинге чедир узуткаар дээш демиселче Кызыл Шеригни, совет улусту удуртур талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылды кылып, чай-кызыы чок турган хиреде-ле, үе-шагны тыпкаш, бистиң дилээвиске харыыны берген.

Бир эвес тыва улус, революстуг нам болгаш чазак Совет Эвилелиниң составынга кирер күзелдиг болгаш ол дугайын ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының шиитпири-биле албан ёзугаар медеглээр болза, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа ол дилегни чугаалашкаш, бодунуң харыызын саадатпайн бээр деп үстүнде чугаалаан харыыда чугаалаан. (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Ындыг өөрүнчүг харыы алгаш, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиуму бо айтырыгны чугаалажыры-биле ажылчы чоннарның Биче Хуралының Онза сессиязын чыылдырар деп шиитпирлээн. Бир эвес сессия ССРЭ-ге ТАР-ның кирерин шиитпирлээр болза, а мен ындыг болур боор деп бүзүрээр мен (адыш часкаашкыны), Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканың киреринче тыва улустуң күзелин болгаш күчүлүг чүткүлүн илереткен албанның документизин бис ажылдап кылырывыс эргежок чугула. (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Онза сессиязынга бо айтырыгны тургусканы бистиң республикага улуг төөгүлүг болуушкун, канчаар-даа аажок чугула факт болур. Ажылчы чоннарның Биче Хуралының VII Онза сессиязы совет улустарның чаңгыс аай найыралдыг өг-бүлезинге чурттаар болгаш ажылдаар деп, бүгү тыва улустуң изиг күзелин илеретпишаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң адынга Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алырын дилээн Декларацияны хүлээп алыр ужурлуг. (Диңмиттиг адыш часкаашкыны, шупту туруп келген).

X Улуг Хуралдың бадылааны Конституцияны ёзугаар Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралы бо айтырыгны шиитпирлээр эргелиг, чүге дизе «ТАР-ның ажылчы чоннарының Улуг хуралдарының аразында үстүкү эрге-чагырга Биче Хурал болур» (Тыва Арат Республиканың Конституциязының 17-ги чүүлүнде).

ССРЭ-ниң Дээди Соведи тыва улустуң дилээн хандыргаш, Совет Эвилелиниң улустарының улуг өг-бүлезинге ону хүлээп алыр дээрзинге бис изиг-биле бүзүреп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилели—бистиң Төрээн чуртувус, бистиң Ада-чуртувус делгерезин!

Маадырлыг Кызыл Шериг делгерезин!

Бүгү-эвилелдиң ленинчи Коммунистиг большевиктер намы делгерезин!..

(Диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны, бедик көдүрлүүшкүн. Шупту туруп келген. ВКП(б)-ге, Совет чазакка, ССРЭ-ниң улустарының найыралынга алдар болдурган лозуңнар салыышкыны).

Кыргыс Кудажының чугаазы

(ТАРН ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНГА, 1944 ЧЫЛДЫҢ АВГУСТ 15)

Бистиң партиявыстың, бистиң улустуң амыдыралында эң чугула, төөгүлүг болгаш өөрүнчүг айтырыгны чугаалажып турар-дыр бис. Мону мен улуг өөрүшкү-биле болгаш ханы сеткилимден хүлээп ап тур мен.

23 чыл дургузунда тускайлаң туруп келгениниң соонда Тыва Арат Республика ам-на улуг ССРЭ-ниң составынга бактаап кирер деп улуг үүле бүдер апарган-дыр. Кызыл Шеригге тыва улустуң белектерин чедиржип чораащ, совет улустуң кайгамчыктыг амыдыралын бодумнуң карам-биле көрген мен.

Совет Эвилелиниң составынга бистиң чурттуң бактаап кирериниң дугайында айтырыгны ам тургузуп турарынга мен дыка-ла ханып, өөрүп, сеткил-чүрээм хайнып тур.

Шаанда мен, өске-даа бүгү араттар ышкаш, чуртталганың эң-не багын чурттап чордум. Феодалдарның кадыг-дошкун дарлалынга шыдажыр арга чок чордувус.

Революция соонда нам, чазааның ачы-хавыязы-биле мал-маганны-даа азырап, өстүрүп келдим. Немец эжелекчилерге удур Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Кызыл Шеригге шыдаар-ла шаам-биле дузалап келдим, ол дээш улуг Совет Эвилелиниң чазааның бедик шаңналын-даа четтирдим. Совет чазактың бедик шаңналынга кызыгаар чок өөрүп тур мен.

ССРЭ-ниң составынга кирериңден артык аас-кежиктиг орук бисте чок. Улуг Совет Эвилелиниң улустарының өг-бүлезинге чурттаары улуг алдар-дыр. Ол дээрге улам-на эки ажылдаарывысты биске хүлээдип турар-дыр. (Эш Кудажы партияның хоочун кежигүнү, ТАР үезинде Ленин ордени-биле шаңнаткан болгаш Совет Тывадан ССРЭ-ниң Дээди Совединге эң баштайгы депутаттарның бирээзи).

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 11-де хуралы. ТАР-ны ССРЭ-ниң составынга хүлээп алыр дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.
(Тыва республика музейиниң фото-фондузундан).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум хуралының протоколу

(1944 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 11)

Даргалаан: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш **М. И. Калинин.**

Олурушканнар:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы эш **О. В. Куусинен.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери эштер **С. М. Буденный, М. Ф. Шкирятов** болгаш оон-даа өскелер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары эш **П. В. Бахмуров.**

Тыва Арат Республиканың төлээлери—ТАРН ТК-ның Секретары, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиум кежигүнү **С. К. Тока.**

ТАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш даштыкы херектер министри **С. Д. Чимба.**

Малчын арат, Чөөн-Хемчик кожууннуң Баян-Тала сумузунуң ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиумунуң Даргазы **О. Лопсаңчап.**

Төлээлериниң үдекчилери:

ТАР-ның ССРЭ-де херектеринге бүзүреттирген Ёнзак.

ССРЭ-ниң ТАР-да элчини **А. К. Тюрин.**

ССРЭ-ниң ТАР-да элчин чериниң чөвүлекчизи **Я. Г. Калиничев.**

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Улус Комиссариадының ажылдакчызы **Г. П. Латышев.**

Дыңнааны:

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканы хүлээп алыр дугайында Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээ.

Тываның Араттың революстуг намының ТК-зының Секретары, Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиумунуң кежигүнү С. К. Тока Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының VII Онза сессиязының Декларациязын номчаан...

Тыва Арат Республиканың изиг күзелин хандырып, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканы хүлээп алырын С. К. Тока төлээлериниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан дилээн.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканы Автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының төлевилелин эш **М. И. Калинин** саналдап киирген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чаңгыс үн-биле доктаатканы болза:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң моон дараазында Чарлыын хүлээп алыр:

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алыр дугайында Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн чугаалажып көргеш, **доктаадыры болза:**

1. Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн хандырар болгаш Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алыр.

2. Тыва Арат Республиканы Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының составынга автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алырын Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумундан дилээр.

3. ССРЭ-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 35-ки чүүлүн ёзугаар Тыва автономнуг областан Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединге депутаттар соңгуурун 1945 чылдың апрельде чорудар.

4. ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың киргени-биле холбаштыр эргежок чугула организастыг, ажыл-агый хемчеглерин чорударын, а ол ышкаш Тыва автономнуг обласка ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле хемчеглерни бадылаарын болгаш ол сорулгага чогуур акша-хөреңгини бээрин ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелинге дагзыр».

Эш **М. И. Калинин** улуг Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг кежигүнү болган тыва улуска ооң төлээлерин дамчыштыр байыр чедирип, совет улустуң өг-бүлезинге тыва улус бодунуң төрээн өг-бүлезинге ышкаш кылдыр кезээде бодап чоруур деп бүзүрелин илереткен.

Тыва улус культура болгаш ажыл-агый хөгжүлдезинге улам ыңай чедиишкиннерлиг болзун деп күзелин М. И. Калинин сөзүнүң түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң Даргазы **М. И. КАЛИНИН.**

ТАР-ның Биче Хуралының VII Онза сессиязының Декларациязындан

(1944 ЧЫЛДЫҢ АВГУСТ 17-ДЕ БАДЫЛААН)

Феодалдарның болгаш даштыкы империалистерниң эрге-чагыргазының адаанга тыва улустуң амыдыралы аар-берге болгаш караңгы-дүмбей чораан. Кадыг-дошкун дарлал тыва араттарны коргунчуг ядыы-түреглелге болгаш кырлып өлүрүнге чедирип чораан.

1921 чылда күш-ажылчы тыва улус чүс-чүс чылдагы дарлакчыларынга удур көдүрлүп үнгеш, улуг орус улустуң дузаламчызы-биле национал-хосталгалыг революцияны өскүдүп үндүрген. Феодалдыг Тываның орнунга Тыва Арат Республика тургустунган. Тыва улус чаа, хостуг амыдыралды тургузуп эгелээн. Улуг совет улус-биле тыва улустуң бузулбас найыралы революстуг демиселге төрүттүнген болгаш быжыккан.

Национал-хосталгалыг революцияның соонда 23 чыл дургузунда Тыва Арат Республика таныттынмас апарган. Араттың революстуг намының болгаш араттың чазааның удуртулгазы-биле тыва улус улуг чедиишкиннерни чедип алган. Тыва улус үнелеп хаппас дузаламчыны бодунуң улуг акызы—совет улустан алган...

Тыва улус бүгү-ле чүүлдерни демисел-биле, күш-ажыл-биле, совет улустуң дузаламчызы-биле, Ленинниң айыткан улуг оруу-биле чорупп турган чедип алган.

Фашистиг араатан Совет Эвилелинче халдап кээрге, тыва улус бистиң нийти дайзынывысты узуткаарда Кызыл Шеригге дузалаар дээш бодунуң бүгү-ле күштерин салган. Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет болгаш тыва улустарның найыралы хан-дамырдан тудуушкан. Ол найырал немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселге тыва улустуң оолдарының төккен ханы-биле чырыттынган.

Революстуг хостуг хөгжүлдениң бүгү 23 чылдагы оруу улуг совет улус-биле акы-дуңма найыралдажылга-биле эрткен. Күчүлүг Совет күрүне Совет Конституцияның тугунуң адаа-биле чаңгыс аай социалистиг өг-бүледе улуг болгаш бичии улустарның материалдыг болгаш угаан-бодал күштериниң чечектелиишкинин хандырган.

Ол өг-бүлеге чурттаары болгаш ажылдаары—тыва улустуң изиг күзели. Совет Эвилелиниң оруундан өске орук тыва улуста чок.

Бүгү тыва улустуң чайгылыш чок сорууң болгаш изиг күзелин күүсетпишаан, Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының VII Онза сессиязының ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:

Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының автономнуг областы эргелиг кылдыр хүлээп алырын Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединден дилээр...

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга эш С. К. Токаның чугаазы

(1944 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 11-ДЕ ХҮНДҮСКҮНҮҢ 2 ШАКТА)

Тыва улус 1921 чылда национал-хосталгалыг революцияны өскүткеш, бодунуң чуртундан империалистерни үндүр ойладып, феодалдыг тургузугну дүжүрген болгаш Тыва Арат Республиканы чарлап тургускан.

Эрткен 23 чылдарның дургузунда Тыва республика большевик партияның болгаш Совет Эвилелиниң чазааның хүн бүрү дузаламчызы-биле политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш культурлуг тургузуушкун талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Тыва улус, ооң революстуг намы болгаш чазаа революциязының баштайгы хүннеринден-не Совет Эвилелиниң улустарының хөй националдыг чаңгыс аай өг-бүлезинге чурттаарын болгаш демисежирин бодунуң сорулгазы кылдыр салган.

Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының чедиги Онза сессиязы бодунуң улузунуң күзел-соруун илереткеш, Тыва Арат Республиканы ССР Эвилелиниң составынга автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алыр дугайында Совет чазакка дилег киирер деп шиитпирлээн.

Биче Хуралдың чедиги Онза сессиязының төөгүлүг Декларациязын бараалгадыры-биле келген Тыва Арат Республиканың бүрүн эргелиг төлээлери ССРЭ-ниң Дээди Совединден тыва улустуң күзелин хандырарын болгаш Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының автономнуг областы эргелиг кылдыр хүлээп алырын дилеп тур.

Төөгүлүг Чарлыктар дугайында ТАР-ның Биче Хуралының ээлчег чок VIII сессиязының доктаалындан

(1944 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 1-ДЕ БАДЫЛААН)

Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн хандырганының болгаш Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алган дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының база Тыва Арат Республиканы Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының составынга республика органнарынга шуут чагыртыр автономнуг областы эргелиг кылдыр хүлээп алыр дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының дугайында ТАР-ның ажылчы чоннарының Бүрүн эргелиг төлээлериниң Даргазы эш Токаның информациязын дыңнааш, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралы Улуг өөрүшкү-биле болгаш Совет чазакка, большевик партияга ханы өөрүп четтиришкининиң угаан-бодалы-биле ол төөгүлүг шиитпирлерни хүлээп ап тур.

Улуг орус улус-биле болгаш ССРЭ-ниң бүгү улустары-биле кады чаңгыс өг-бүлеге чурттаар болгаш ажылдаар деп тыва улустуң күзели боттанган дээрзин ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралы улуг өөрүшкү-биле демдеглеп тур.

Ам тыва улус Совет Эвилелиниң улустарының хөй националдыг, улуг өг-бүлезиниң деңэргелиг кежигүнү болган.

Совет Эвилели тыва улуска ажыл-агый болгаш культура амыдыралының улам хөгжүлдезинге, массаларның материалдыг болгаш культурлуг чаагай байдалын көдүреринге болдунар улуг аргаларны ажыдып турар, Тыва улус аас-кежиктиг болгаш бай-шыдалдыг амыдыралче улам дүрген кирер.

ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының ээлчег чок VIII сессиязы улустуң революстуг эрге-чагыргазы — ажылчы чоннар хуралдарының нүүрү-биле бодунуң төөгүлүг ролюн ойнаан болгаш ёзулуг улусчу эрге-чагырга болур Совет эрге-чагыргазынга тыва улусту эккелген дээр дугайын байырлалдыг-биле демдеглээш, ТАР-ны ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң составынга хүлээп алыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 11-деги болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 13-теги Чарлыктарын удуртулга болдургаш, **доктаадыры болза:**

1. Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралын Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Соведи кылдыр, а кожууннарның, Кызыл хоорайның, сумуларның, суурларның болгаш арбаннарның ажылчы чоннарының Биче Хуралдарын—ажылчы чоннар депутаттарының чогуур чер-чер Советтери кылдыр эде тургузар.

2. Биче Хуралдарның кежигүннериниң бүрүн эргелери ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда болгуже чедир ажылчы чоннар депутаттарының чогуур Советтериниң депутаттары кылдыр арттырар...

(Оон ыңай, ук доктаал-биле область Совединиң күүсекчи комитединиң составын, область Совединиң килдистерин болгаш эргелеелдерин тургузуп, оларның эргелекчилерин, начальниктерин бадылаан).

Сактыышкын

ТЫВА УЛУСТУҢ ДААЛГАЗЫ-БИЛЕ

1944 чыл. Дайын үези. ТАР-ның улустуң ынчаарда болган IX Улуг хуралындан соңгуттурган ТАР-ның Биче хуралының кежигүннери ТАР-ның ССРЭ-ниң составынга кирериниң дугайында айтырыгны чугаалажып, Декларацияны хүлээп алгаш, ССРЭ-ниң чазаанга киирип, дилегни кылыры-биле үш кижи составтыг төлээлерни бадылаан. Ооң составынга ТАРН Төп Комитединиң Чиңгине секретары С. К. Тока, ынчаарда Чөөн-Хемчик районга суму даргазы турган О. Ч. Лопсаңчап болгаш мен кирген турган мен, (ынчаарда ТАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң даргазынга ажылдап турдум).

Ол үеде кая-даа баарга, тыва араттар ССРЭ-ге кажан, канчаар каттыжар бис деп айтырыгны бо-ла сала бээр. Айтырыг быжып келген үе ол турган. Ынчаарда чоннуң көдүрлүүшкүнүнүү кайгамчык улуг.

Бо айтырыг ооң мурнунда чылдарда база тургустунуп турган. Эге баштай ону 1939 чылда тургускан чүве. Ынчаарда ССРЭ-ниң чазаа делегей байдалынга хамаарыштыр тайылбыр кылып, манап көрүңер дээн. Ооң соонда 4—5 чыл эрткенде, бо айтырыг база катап тургустунган.

Ук Декларацияны ССРЭ-ниң чазаанга чедирип, аңаа барып чугаалажыры-биле бистерни Москваже бүгү тыва чоннуң мурнундан төлээледип чоруткан. Ол үеде фашистиг Германияга удур дайын үргүлчүлевишаан турган. Ынчангаш бистиң чонувустуң фронтуга дузалаар талазы-биле калбарткан улуг кампаниязының дугайында база СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка илеткеп бээр даалгалыг чораан бис.

Фронтуга болгаш тылга ажылды организастаар талазы-биле айтырыглар кончуг хөй турганы-биле Москвага кезек манаткан соонда, ам-на үе чедип келген: ССРЭ-ниң составынга бистиң кирер дээн айтырыывысты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чугаалажып көөрүн чөпшээрээн. Күзээн хүнүвүс ынчаар келген. Дээди Советтиң Президиумунуң тускай чиик машиназынга олургулапкаш, Кремльге чеде берген бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының ажылдаар кабинединге кирип келген бис. Президиум кежигүннери М. И. Калинин, А. А. Андреев, С. М. Будённый, О. В. Куусинен, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. М. Шверник болгаш өскелер-даа узун столдуң артынга олурганнар.

Ханаларда К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң портреттерин делгегилеп каан. Өрээлдиң иштиниң делгеми аажок, шала кырында хевистерни чаткылап каан.

Бис кире бээривиске, Михаил Иванович Калинин туруп келгеш, бисче ужураштыр кылаштап кээп, бистиң шуптувус-биле хол тутчуп мендилешти. Президиумнуң өске кежигүннери бистиң-биле база ынчаар, чылыы-биле хол тутчуп мендилешкен болгаш арын-шырайлары чазык, хүлүмзүрээн байдал-биле чугаалажып-даа турганнар.

ТАРН-ның Төп Комитединиң Чиңгине секретары С. К. Тока Декларацияны номчуп дооскан соонда, Михаил Иванович Калинин:

— Президиум кежигүннери бо айтырыгны канчаар көрүп турарыл?— деп айтырыг салган.

Президиум кежигүннери ол айтырыгны бир үн-биле чүүлдүг деп көргеш, ТАР-ны ССРЭ-ниң составынга бактаадып кирер деп шиитпирни аңаа хүлээп алган. Совет Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканың бактаап киргени-биле Президиум кежигүннери бистерге байыр чедирген соонда, повар херээжен кижи сава салыр демир дескиге кундагаларга шампанское эккелген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери-биле кады тыва чоннуң амыдыралынга ол өөрүнчүг, үттүндүрбес, төөгүлүг болуушкунну аңаа дашка көдүрүп демдеглээн бис.

Ол төөгүлүг болуушкун аңаа турган кижилерге база аажок өөрүнчүг болган. Семён Михайлович Будённый бистерге чедип келгеш, өг-бүлелиг силер бе, кажан уругларлыг болур силер деп баштактаны аарак чугаалап, хөй уруглуг иелерни шаңнап-мактаар дугайында чарлык база үнген болгай деп-даа турду.

Михаил Иванович Калинин ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың киргени-биле холбаштыр ынчаардагы улус комиссариаттарынга бээр айтыышкыннарның дугайын биске чугаалаан.

Мен ол дугайында херектиг чүүлдерни, документилерни алыр дээш, ол чылдың ноябрь 15-ке чедир Москвага турган мен. Ынчаарда Тыва Арат Республикага боттандырар акша, бараан реформаларының, дузаламчы көргүзериниң дугайында айтырыгларны чугаалажып көөр комиссиялар ажылдап турган. СЭКП-ниң (ынчаарда ВКП(б)-ниң) Төп Комитединиң ук айтырыгларының дугайында ол чылдың ноябрь 14-те үндүрген Доктаалы бар. Ол бүгү айтырыгларга хамаарыштыр ол доктаалда чугаалаан айтырыгларны чугаалажып көөрү кончуг найыралдыг, ажыл-ишчи байдалга эртип турган.

Ынчаарда Ада-чурттуң Улуг дайыны үргүлчүлевишаан турган болгаш ТАР дугайында бүгү айтырыгларны шиитпирлээрин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан. Ынчангаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин мени хүлээп алган. Тыва Арат Республиканың Сайыттар Чөвүлелиниң Даргазы келир дээш, хүндүлүг таңныыл чыскаашкан турган. Ол дээрге, бөдүүн тыва араттың оглу меңээ дыка улуг хүндүлел болгаш алдар болган.

Оон бээр ам 25 чыл эртип турар. Ол чылдарда Совет Тываның амыдыралы кайгамчыктыг чаартынган. Ол улуг социал чаартылгаларның эгезин тургускан төөгүлүг болуушкун ындыг бөдүүн болгаш ажыл-ишчи байдалга эрткен чүве. Тыва улустуң даалгазы-биле чораш, айтырыгны ынчаар күүсеткен бис.

А. ЧИМБА,
тускай пенсиялыг пенсионер.

Чүректиң ханызындан сөстер

Биче Хурал кежигүнү арат ИРГЕК:

Бистиң Тываны ССРЭ-ниң хүрээлеңинге хүлээп алган дугайында медээни дыңнааш, дыка-ла өөрүп тур мен. Алдан дөрт харлыг мен. Бо чурттаалгам дургузунда бөгүнгү ышкаш мындыг өөрүнчүг болгаш чаагай медээни дыңнаваан мен. Бистиң Ада-чуртувус ССРЭ-ниң ажы-төлдери апарган-дыр бис. Совет Эвилелиниң хамаатызы деп атты эдилээриңден артык улуг чаагай, хүндүлүг чүве кайда боор.

Сапык быжыкчызы ажылчын СЕҢГИН-ООЛ:

Совет улустуң хөй националдыг, акы-дуңма өг-бүлезинге бисти хүлээп алганы-биле бистер шуптувус кайгамчыктыг өөрүшкүге таварышкан-дыр бис. Бистиң изиг күзелиивис ам-на боттанган-дыр. Немец-фашистиг эжелекчилерни дүрген чылча шавар дээш, улам-на аас-кежиктиг чуртталганы тургузар дээш улам күжениишкин-биле ажылдаар бис. Мен ажыл нормамны ай санында 180—200 хуу күүседип келген мен.

Партизан чораан АРАКЧАА:

ССРЭ-ниң улустарының өг-бүлезинге Тываны хүлээп алганынга чүрээмниң ханызындан байыр чедирип тур мен. Бо магалыг өөрүшкүнү илередир сөс тыппас-тыр мен. Бис ам Совет Эвилелиниң ёзулуг хамаатылары болган-дыр бис. Бо бүгү дээш ССРЭ-ниң нам, чазаанга улуу-биле четтирдивис.

Өг-бүле ээзи СЕРЖИҢМАА:

Шаанда бис чүзүн-баазын дарлакчыларга дарладып чордувус. Улуг Совет Эвилелиниң дузаламчызының ачызында бис революцияны өскүткеш, амгы үеге чедир хостуг чурттап келдивис. А бөгүн ССРЭ-ниң бүрүн эргелиг хамаатылары апарган-дыр бис. Бо дээрге аажок өөрүнчүг чүве-дир, ынчангаш бис бо хүндүлүг атты чоргаарал-биле кадагалаар бис.

Колхозчу ЧАМЫЯҢ:

1921 чылда-ла тыва партизаннар бистер орус, кызыл партизаннар-биле кады боо-чепсээвисти холга тудуп алгаш, хосталганы чаалап ап, бистиң чериивистен империалистерни үндүр сывырып, феодалдарны болгаш мөлчүкчүлерни дүжүр октаан улус болгай бис. Ынчан-на бистиң улуг акывыс — орус улус-биле акы-дуңма найыралывысты быжыглаан бис. Ам бистерниң ол найыралывысты немец-фашистиг дайзыннар-биле демисел чорудуп турар Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларында бистиң оолдар, кыстарывыс боттарының ханы-биле улам быжыктырып турар-дыр... Бүгү-ле тыва малчын араттар ышкаш, мээң үр үеде күзеп, бодап чораан күзелим-даа бүттү.

Орден-хавыялыг хөй-ниитичи ДЫҢГЫЖАА:

Тываның херээженнериниң революция мурнунда канчаар чурттап чорааныл шуптувус билир бис. Оларның ады безин чок, шуут-ла «херээ чоктар» дириткип чорду. Октябрь революциязы биске хосталганы берген, ооң ачы-хавыязы-биле өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг чурттап турар-дыр бис. Улуг Совет Эвилелинде Тываның бактаап киргени — биске бөгүн улуг байырлал боол турар-дыр.

ДЕМИСЕЛДИҢ БОЛГАШ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ 20 ЧЫЛЫ

БЕРЛИН, октябрь 6. (СЭТА-ның тускай корр.). Немец черге улуг байырлал келген — ГДР-ниң ажылчы чоннары, акы-дуңма социалистиг чурттарының улустары, демшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Германияның төөгүзүнде тайбыңга ынак эң баштайгы социалистиг күрүнениң 20 чыл оюн демдеглеп турар. Алдарлыг юбилейге уткуштур Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, Демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал Чөвүлелиниң хуралы болган. Хурал бөгүн Берлинге ажыттынган.

Республиканың пайыскалалының эң улуг «Вернер-Зееленбиндер-Халле» залы каас-чараш шиметтинген. Аңаа партия, күрүне ажылдакчылары, ажылчын аңгының, тараачын чоннуң, интеллигенцияның төлээлекчилери, национал улусчу арминың дайынчылары, эртем, культура ажылдакчылары, 80 ажыг чурттан келген даштыкы аалчылар, ГДР-де дипломаттыг төлээ черлериниң удуртукчулары чыылган.

Эртенгиниң 10 шак. Хуралдың президиумунга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Вилли Штоф, партияның, күрүнениң, республиканың хөй-ниитизиниң өске-даа удуртукчу ажылдакчылары көстүп келген. Олар-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан, совет партия-чазак төлээлери, акы-дуңма социалистиг чурттарның — БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан, Болгария Улус Республиканың, Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Янош Кадарга баштаткан, Венгр Улус Республиканың, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Владислав Гомулкага баштаткан, Польша Улус Республиканың, ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусакка баштаткан, Чехословак Социалистиг Республиканың, МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юмжагийн Цеденбалга баштаткан, Моол Арат Республиканың, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донгка баштаткан, Вьетнам Демократтыг Республиканың төлээлери болгаш Румыния Социалистиг Республиканың, КУДР-ниң, Кубаның төлээлери, акы-дуңма партияларның төлээлекчилери, өске-даа күрүнелерниң төлээлери келген.

Хуралдың киржикчилери ГДР-ниң удуртукчуларын болгаш эргим аалчыларны диңмиттиг адыш часкап, тура уткаан. Залга ГДР-ниң күрүне гимни чаңгыланган.

Байырлыг хуралды демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал Чөвүлелиниң Даргазы Эрих Корренс допчу эге сөзү-биле ажыткан.

ГСЧП ТК-ның секретары Вернер Ламберц СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлеринге, акы-дуңма социалистиг чурттарның, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлеринге, өске-даа күрүнелерниң төлээлеринге чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл оюнуң дугайында ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт илеткел кылган. Хуралдың киржикчилери аңаа диңмиттиг адыш часкап, байыр чедирген.

Хуралга оон соонда Христиан-демократтыг эвилелдиң даргазы Г. Геттинг, Германияның Демократтыг тараачын партиязының даргазы Э. Гольденбаум, Германияның Либерал-демократтыг партиязының даргазы М. Герлах, Германияның Национал-демократтыг партиязының күүсекчи-даргазы Г. Хоман чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, совет партия-чазак төлээлериниң удуртукчузу Л. И. Брежневке сөс берген. Хуралдың киржикчилери аңаа диңмиттиг, үр адыш часкап, тура байыр чедирген.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазын дооскаш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чагаазын эш Вальтер Ульбрихтке дамчыдарга, бүгү зал диңмиттиг адыш часкаан (байыр чедирген ук чагааны солуннуң дүүнгү дугаарында парлап үндүрген).

Оон соонда ГДР-ниң 20 чыл оюнга таварыштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тураскаал белээ — чурукчу П. Т. Мальцевтиң «В. И. Ленин коммунистиг субботникте» деп чуруун дамчыдып берген. Бо белек Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында бузулбас найыралдың, марксисчи-ленинчи идеяларга быжыг үндезилеттинген болгаш соксаал чок быжыгып, хөгжүп турар найыралдың үлегери болур деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери совет партия-чазак төлээлериниң удуртукчузунга тура диңмиттиг, үр адыш часкап, байыр чедирген.

Эш Вальтер УЛЬБРИХТИҢ илеткели

Герман Демократтыг Республиканың хамаатылары бистиң демократтыг болгаш социалистиг тургузуушкунувустуң баштайгы чээрби чылының дургузунда үндезин эргилдели немец улустуң төөгүзүнге эң баштай кылган болгаш улустуң эрге-ажыктарынга бараан болуп турар немец күрүнезин тургускан.

Улуг монополияларның, милитаризмниң, улуг помещиктерниң болгаш фашизмниң тергиидели чок кылган соонда бистиң улузувустуң капдыг чедиишкиннерни чедип ап шыдаавын бистиң күрүневистиң социалистиг системазы, бистиң экономикавыстың социализм системазы, бистиң өөредилгевистиң социалистиг системазы, социалистиг национал культуравыстың хөгжүлдези көргүзүп турар.

Гитлержи фашизмден Германияны хостаары дээш демиселге Совет Арминың кайгамчык улуг каража-когаралдары хей барбаан. ГДР-ниң хамаатылары чүгле империализмниң бүрүнү-биле уттурткаан эвес, харын немец нацияның Совет Эвилели-биле быжыг харылзаалыг, социалистиг күрүнезин база тургускан. Бистиң шуут кожаларывыс — Польша Улус Республика-биле болгаш Чехословак Социалистиг Республика-биле база социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери-биле бистиң бузулбас быжыг найырал холбаштырып турар деп, В. Ульбрихт чугаалаан.

Герман Демократтыг Республиканың национал орулгазы чылда 100 миллиард марка дээн ашкаш. 1949 чылдан бээр 4 катап улгаткан. Ам үлетпүрүвүстүң бүдүрүлге черлери ГДР-ниң догуннап эгелээн баштайгы чылындаазындан 5 катап хөй продукцияны бүдүрүп турар.

Бистиң республикавыстың кооперативтежилген тараачыннары болгаш кедээ ажылагый ажылчыннары тараа бүдүрерин 20 чыл дургузунда чартыктап хөй катап көвүдеткен. Олар бараан болур эът бүдүрер талазы-биле эът дээрезин чылда 380 муң тонна турганындан 1 миллион 620 муң тонна, сүт талазы-биле — 1 миллион 780 муң тонна турганындан 6 миллион 530 муң тонна чедирген.

Өөредилге талазы-биле база кайгамчык улуг өскерлиишкиннер болган. ГДР-ге дээди школаларның өөреникчилериниң саны 5 катап, профессионал өөредилге черлериниң өөреникчилериниң саны 9 катап көвүдээн.

Империалистиг мөлчүлгеден болгаш дарлалдан хосталган улустуң күрүне, экономика эрге-чагыргазын холунга алгаш, ажылчын аңгының марксисчи-ленинчи партиязының удуртулгазы-биле бодунуң келир үезин сорулга-бодалдыг тудуп тургузуп турарының үлегери бистиң республикавыстың 20 чылдыг төөгүзүнде бүрүнү-биле бар. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, оон Төп Комитединиң болгаш ук Төп Комитетиниң Политбюрозунуң теория, политиктиг, организакчы ажылының ачызында, ооң быжыг чаңгыс эвииниң, чон-биле сырый каттыжыышкынының ачызында капитализмден социализмче шилчилгениң эң нарын ажылдарын боттандырар арга бар болган деп, В. Ульбрихт чугаалаан.

Бистиң күрүневистиң хамаатылары марксисчи-ленинчи өөредигни ёзугаар ниитилелди чаартыышкаан, боттары база өскерилген. Герман Демократтыг Республика бодунуң догуннап келгениниң 20 чылында миллион-миллион бодун кижилерниң алдарлыг хөй-хөй ажыл-херектериниң болгаш чаагай үүле бүдүргениниң түңнели болуп турар деп, В. Ульбрихт демдеглээн.

Ажылчын аңгының фашизмге удур, демократтыг болгаш социалистиг чаартылгалар дээш демиселге тургустунган, улам быжыгып турар, ажылчы тараачын чон-биле, интеллигенция-биле, ус-тывышчылар-биле болгаш улустуң өске-даа кезектери-биле эвилели бистиң 20 чыл дургузунда эрткен, чедиишкинниг оруувустуң быжыг үндезини болган. Демократтыг Германияның Национал Фронтузунуң өске партиялары-биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының эш хуузунда кады ажылдажылгазы ажылчын аңгының удуртулгазы-биле ГДР-ниң улузунуң мораль-политиктиг чаңгыс эвии быжыглаан.

В. Ульбрихтиң айытканы ёзугаар алырга, социалистиг харылзааларга үндезилеткеш, Герман Демократтыг Республикага чаа ниитилел чээрби чыл дургузунда тургустунган. Оон хамаатыларының харылзаалары нити кежик-байлакка бараан болур, медереңдиг, нити күш-ажыл-биле, социалистиг деңэргениң, хосталганың, акы-дуңмалыышкы ёзунуң социалистиг үзелдери-биле, боттарының социалистиг күрүнезин хөгжүдеринге нити харысалгалыг болуру-биле улам улуг хемчээлдиг тодаргайлаттынып турар.

Совет улустуң күүсеткен хостакчы демисели чокка, бистиң социалистиг тургузуушкунувусту Совет Армия камгалаваан болза, Совет Эвилелиниң акы-дуңма доктаамал дузалакчызы чокка, СЭКП биле ГСЧП-ниң аразынга, бистиң ийи күрүневистиң аразынга бүгү талалыг, улам сырый кады ажылдажылга чокка бистиң улуг чедиишкиннеривис чедип алдынар арга чок турган.

Бистиң күрүневистиң политиказының кол мөзүзү тайбың болгаш айыыл чок чоруктуң дээш чайгылыш чок туржуру болуп турар. Герман Демократтыг Республика Совет Эвилели-биле болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа күрүнелери-биле бодунуң эвилелин чээрби чыл дургузунда быжыглап келгеш, Европага тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң идегелдиг камгалакчызы кылдыр бодун бүзүредип көргүскен деп, В. Ульбрихт медеглээн.

Бистиң социалистиг күрүневис Европаның дал ортузунга тайбыңның шивээзи болбушаан, бүгү немец нацияның арын-нүүрү болуп турар. Чүге дээрге немец черден кажан-даа дайын катап өскүп үнеринге шаптык болур бүгү чүүлдерни кылып турар бис, чүге дээрге барыын-герман империализмниң, милитаризмниң болгаш неонацизмниң чимээниишкиннеринге болгаш планнарынга шаптык таварыштырып турар бис.

Герман Демократтыг Республика немец нацияның төөгүде эң баштайгы чаа күрүнези. Ооң улузу улустарның аразынга билчиишкинниң социализмниң сорулгаларынга болгаш айыыл чок чоруктуң сорулгаларынга бараан болур даштыкы политиканы ол күрүнениң үндезин хоойлузунда айыткан принцип болдуруп алган.

ГДР-ниң боттандырып турар тайбың, социализм политиказынга улустарның болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң чаңгыс эвии хандырарының политиказын боттандырып турары, пролетаржы интернационализмниң политиказы база дүгжүп турар деп чүвени В. Ульбрихт демдеглээн.

Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чаа саналынга байыр чедирип турар бис деп, В. Ульбрихт медеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга чугаалажыр кылдыр Совет Эвилелиниң киирген «Делегейниң бүгү күрүнелеринге кыйгырыы» бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүр, делегейниң бүгү улустарының билчиишкининге бараан болур документ болган деп, ол демдеглээн.

ГДР-ниң КНО-га хүлээп алыры онза улуг ужур-дузалыг болур ийик, чүге дээрге Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга, тайбыңның эрге-ажыктарынга ол бараан болур деп демдеглээш, В. Ульбрихт ГДР-ни КНО-га хүлээп алза тогуур дээн.

ГДР биле ГФР-ниң кызыгаарлары-биле катай Европада кызыгаарларны хүлээп көрүп тургаш, күш ажыглаарындан ойталап тургаш, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга херек кырында улуг хуу киирериче Европаның бүгү күрүнелерин, улустарын В. Ульбрихт кыйгырган.

Деңэргелиг болурунга, хүндүлежиринге үндезилээш, бүгү күрүнелер-биле харылзааларны чогумчалыг болдурар, кады ажылдажылга кылыр херек, национал эрге-шөлээлиг турарын чедип алган араб болгаш өске-даа күрүнелер-биле ГДР-ниң найыралдыг харылзааларын хөгжүдер херек деп, В. Ульбрихт айыткан.

Америк империализмниң араатаныг агрессиязынга удур демиселге боттарының амыдыралчы эргези дээш туржуп турар маадырлыг вьетнам улусту ГДР моон соңгаар-даа бүгү күштер-биле деткиир апаар. АКШ-тың агрессчи шериин Вьетнамдан үндүрерин негеп тур бис деп В. Ульбрихт чугаалаан.

Империалистиг агрессияга таваржып турар араб улустарга болгаш күрүнелерге ГДР-ниң талазындан деткимчени көргүзүп турарын В. Ульбрихт медеглээн болгаш Израильдиң эжелекчи шериглерин араб күрүнелерниң девискээринден үндүрерин негеп чугаалаан.

Ажылчын болгаш демшилгелиг шимчээшкинге хамаарыштыр чүл диве, бистер коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының документилеринге дүүштүр доктаамал ажылдаар бис, бистер бүгү коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, бүгү демократтыг, демшилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштер-биле сырый харылзаалыг бис деп, В. Ульбрихт чугаалаан.

Делегейниң ийиги дайыны доозулган соонда ГДР-ниң девискээринге барыын-герман милитаристерниң эрге-чагыргазын вептередир дээн Бонннуң бүгү планнары буурап дүшкен. Социалистиг Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көрбүшаан, Европада тургустуна берген төөгүлүг херек кырында байдалды Барыын Германияның хүлээп көөрү эргежок чугула. Ол чорук чүнүң-даа мурнунда Барыын Германияның бодунуң эрге-ажыынга, ооң айыыл чок чоруунга, тайбыңның эрге-ажыынга эки болур ийик деп В. Ульбрихт демдеглээн.

Герман Демократтыг Республика тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң политиказын моон соңгаар-даа чайгылыш чок уламчылаар болгаш тайбыңны хандырарынга Европаның улустарының болгаш күрүнелериниң калбак чүткүлүн боттандырарынче мөөңнээр. Бистер Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле нити Европа чөвүлел хуралын белеткээринче болгаш эрттиреринче угланган бүгү кужениишкиннерни моон соңгаар-даа деткиир бис, ындыг хуралга Герман Демократтыг Республика Европаның өске күрүнелери-биле деңэргелиг киржир ужурлуг деп В. Ульбрихт чугаалаан.

ГДР-ге социализмниң нитилел системазын тургузары ГСЧП-ниң VI съездизиниң соонда чугула сорулга болганын айыткаш, эш Ульбрихт ГДР-ниң мурнунда турар чугула сорулгаларны шиитпирлээринге кол чүүл болза Совет Эвилели-биле эвилелдежиишкин, а ол ышкаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели-биле экономиктиг кады ажылдажылга болур деп демдеглээн.

Бистер, бистиң совет өңнүктеривиске, Чиңгине Секретарь эш Леонид Ильич Брежнев баштадыр СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка, ылаңгыя Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Алексей Николаевич Косыгинге кады ажылдажылга, дузаламчы болгаш деткимче дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти бо байырлыг хуралдың индириинден илергейлексээн ийик бис деп В. Ульбрихт медеглээн.

Герман Демократтыг Республиканың хөгжүлдезиниң моон соңгаарғы сорулгаларынга доктаагаш, В. Ульбрихт түңнелинде мынча дээн: немец нацияның социалистиг күрүнезиниң баштайгы чээрби чылда догуннаашкынының хөгжүлдезиниң түңнели төөгүлүг хөгжүлдениң тиилекчилериниң талазында бистиң турарывысты херечилеп турар. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ханы найыралга болгаш кады ажылдажылгага чедип алдынган 20 чылдарның бо түңнелдери бистиң улузувустуң болгаш күрүневистиң моон соңгаарғы хөгжүлдезинге, бистиң социалистиг ниитилеливистиң хөгжүлдезинге болгаш делегей кырынга ат-алдарының эки болгаш быжыг үндезини болур.

(Эш В. Ульбрихтиң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыннары удаа-дараа болуп турган).

ЮБИЛЕЙГЕ ЧЕДИР ХӨЙНҮ КЫЛЫР

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫ ном-биле библиотекалар дамчыштыр хандырарының баазазы Кызылда четчир. Ам үеде Культура министерствозунуң шугумунда 13, албан организация черлериниң, школаларның болгаш өөредилге черлериниң хөй саныг библиотекалары чонга ном бериш, номчулга организастап, ажылдап турар. Ном фондузун кижи санынга хуваарга 3,6 ном онаажып турар.

Хоорайның библиотекалары 1968 чылдан эгелээш, В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган Бүгү-эвилел көрүлдезинге киржип келген. Боттарынга алган хүлээлгелеринде номну бүдүрүлге участогу бүрүзүнге чедирерин, улуг кижилерниң 60 хуузун, уругларның 100 хуузун библиотекаже хаара тударын, ленинчи номчулгаларны, эртем-теоретиктиг конференцияларны болгаш өске-даа массалыг хемчеглерни хөйнү чорударын айыткан. Бо ажылды чорудар талазы-биле Н. К. Крупская, А. М. Горький аттарлыг, Элегес-Аксы библиотекалар солун хевирлерни тыпкан.

Ленинчи литератураларның немешкениниң, чорутттунган солун ажылдарының ачызында чонга ном бээри, ооң иштинде ленинчи тематиканга, эрткен чылдаазындан дыка көвүдээн. Горький аттыг библиотеканың барык формуляр бүрүзүнде Ленин дугайында литература бижиттинген. Элегес-Аксының библиотекары Г. П. Еремина агитас-массалыг ажылды калбартып, номну көскү агитация-биле пропагандалаарын республикада эң дээре тургускан. Ында ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылынга тускай стендилер бар, олар үргүлчү четчелеттинип турар. Библиотекарь бодунуң ажылынга чогаадыкчы болгаш тывынгыр болуп турарындан, библиотека 1969 чылга алган социалистиг хүлээлгезин шагда-ла күүседип апкан.

Хоорайның Н. К. Крупская аттыг библиотеказы (эргелекчизи М. И. Холодкова) үлетпүр бүдүрүлгелери-биле сырый харылзаалыг, оларда ном бээр пункталарны тургускан. Даараныр комбинадынга болгаш пассажирлер АТБ-ге Лениниң «Аныяктар эвилелиниң сорулгазы» деп чугаазынга номчулга конференциязын эрттиргилээн. Чамдык парторганизацияларның хуралдарынга ленинчи темаларга илеткелдерни кылгылаан. А. Гайдар аттыг библиотека кижилер-биле тус-тус ажылды номну пропагандалаарының массалыг хевирлери-биле шын дүүштүрүп турар. Моон ужурунда делгелгелер, плакаттар, беседалар, утренниктер Ленин база төрээн чер дугайында номнарны чонга калбаа-биле тарадырынга улуг дөгүм боол келген.

Хоорайның библиотекаларының материалдыг баазазында болгаш ажыл-чорудулгазында ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хөй болуп турар. Библиотекалар көрүлдезин удуртсун дээш тургускан хоорайның көрүлде комиссиязы ажылдаваан, безин чадаарда ажыл планы чок. Моон ужурунда чамдык библиотекаларның көрүлдеге киржилгези ала-чайгаарлаашкын хевиринче кирген деп болур.

Черби, Кара-Хаак суурларының библиотекалары, өске массалыг хемчеглер дугайын чугаалаваска безин, юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин-даа көскү кылдыр кылып албаан. Көрүлдениң саавырында көрдүнген негелделерни, ооң иштинде чонну библиотека номчукчузу кылдыр хаара тударын, Сукпак, Кара-Хаак, Кунгуртуг кедээ библиотекалар болгаш хоорайда Н. Островский аттыг библиотека күүседип алыры четей апарган. Ол библиотекалар чаа номчукчулар хандыдар талазы-биле чүнү-даа кылбайн, ленинчи тематиканың литературазын пропагандалаарын багай организастаан. Хоорайның культура килдизи оларга дуза көргүспейн келген.

Хоорайның библиотекалары чоннуң чурттап турар черлериниң болгаш улуг бүдүрүлгелерлиг черлериниң аайы-биле таарыштыр тургустунган. Оларда шыырак билиглиг, бедик мергежилдиг специалистер ажылдап турар. Оларның билии болгаш хөй чылдыг дуржулгазы библиотека талазы-биле кандыг-даа чугула айтырыгны шын харылзааларынга четчир дээрзи маргыш чок.

Ынчалзажок библиотека ажылдакчыларының ажылын экижидеринге билиг, мергежилинден аңгыда, материалдыг баазаа чугула рольду ойнаар. Бо талазы-биле бергедээшкиннер Кызылдың хоорай болгаш кедээ-даа библиотекаларында бар. Мындыг байдал хамыктың мурнунда хоорайның 26-гы кварталында № 6, хоорайның чөөн талазында № 2 база Некрасов аттыг библиотекаларга, Сукпактың, Кара-Хаактың, Чербиниң кедээ библиотекаларынга хамааржып турар.

Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң шиитпири-биле хоорайга № 6 библиотеканы 1967 чылда ажыткан. Ол библиотека 7 муң ажыг чурттакчылыг девискээрни хандырып турган. Библиотеканы тургузарынга херелгени берген, республиканың Пушкин аттыг, Гайдар аттыг уруглар библиотекалары боттарының фондузундан муң ажыг номну берген библиотеканы четчелеп дериирнге пенсионерлер улуг дузаны чедирген. Библиотека 5 муң ажыг ном фондузун тургузуп алгаш, 800 ажыг номчукчуларга номнарны берген турган.

Бо чылдың апрельде ол-ла Кызыл хооркүүском шиитпир үндүргеш, ук библиотеканы хаап каан. Оран-бажың чогундан номнарны оваалай төп каан, а 800 ажыг номчукчу библиотека хандырылгазы чок арткан. Хоорайның культура килдизи ол библиотеканың чонга ажыктыының дугайын хооркүүскомга бүзүредип шыдаваан.

Уругларның № 2 библиотеказы бажың чогундан № 11 школаның библиотеказы-биле кады турар. Моон ужурунда хоорай библиотеказы болур эрге-хүлээлгезин күүседир аргазы чок болгаш чүгле ол школаның өөреникчилеринге ном бериш турар. Дериг-херексели чедишпес, оода чадаарда библиотека ажылдакчыларының боттарының безин ажылдаар, олурар стол, сандайы чок.

Хоорай библиотекаларының дериглелери эргижирээн, чедишпес, амгы үениң культурлуг негелделеринге дүүшпес. Бир эвес хоорай библиотекаларының мебельдерин көөр болза, районнарның болгаш чамдык кедээ черлерниң библиотекаларындан-даа дора. Чонну хандырарының кафедразы чаңгыс-даа библиотекада чок, ном делгиирлери чедишпес, стол, сандайлар эргижирээн, оларны солууру негеттинип турар. Ол бүгүнү библиотекалар тус черге чагып, кылдырып алыр аргазы чок, ынчангаш хооркүүскомнуң, ооң культура килдизиниң киржилгези херек. Ол ышкаш библиотекаларны каастап шимээринге саазын, янзы-бүрү будуктар кончуг чугула, а республиканың ном садыы оларны эккелдирбейн турар.

Библиотекаларның ном фондулары оларның хандырып турар черлериниң негелделеринге дүгжүп турар болгаш оларны номчукчуларның херегледжерин барымдаалап четчелеп келген. Ынчалза-даа ном фондуларын тургузарында четпестер база бар. Ном садарынга тускайлап берип турар акша-хөреңгиниң эвээш болганындан хоорайның № 6, 2 база Сукпактың библиотекалары номчукчуларның херегледжерин четче хандырып шыдавайн турар. Оон-биле чергелештир номнарның камгалалы база багай. Бо чылгы хыналда үезинде Гайдар, Крупская аттарлыг хоорай, Кунгуртугнуң кедээ библиотекаларындан хөй ном дудаан.

1968 чылдың январьда Крупская аттыг библиотеканы хоорайның төп библиотеказы кылдыр эде тургускан. Хоорайның бүгү библиотекаларын методика талазы-биле удуртурун аңаа онааган. Ындыг болганда библиотека ажылдакчыларының өөредилгези, мергежил бедидер семинарлары аңаа болур ужурлуг. Ынчалза-даа библиотеканың ном фондузу, ажылдакчыларының штады эрги хевээр артыпшаан. Моон ужурунда ол библиотека хоорайның төп библиотеказы болур хүлээлгезин ёзулуг күүседиптер аргазы чок болуп турар.

Библиотекалар көрүлдезин тураскааткан алдарлыг ленинчи юбилей чоокшулап келген. Хоорай библиотекаларының ажылында, материалдыг баазазында четпестерни дарый чайладыр дээш, хооркүүскомнуң культура килдизи, библиотекалар ажылдакчылары боттуг ажылдарны ам-даа хөйнү кылыры негеттинип турар.

А. ГЕРАСИМОВА.

Колыманың алдыны

ЧУРУКТА: алдынчы поличоннуң эң эки сиперизи комсомолчу Виктор Серебряков.
С. БЕЛЯЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

Октябрь 8, средада Москваның көргүзүү (15.00 шактан 20.45 шакка чедир).

15.00 — Сөөлгү медээлер.
15.15 — школачыларга дамчыдылга.
15.45 — экономиканың чугула айтырыглары.
16.15 — спортчу неделя.
16.30 — «Актёрлар болгаш рольдар».
17.15 — Эстрада ырыларының талазы-биле аныяктарның үшкү делегей фестивалының хагдынныышкыны.
19.15 — «Чеди хонук».
20.00 — Ф. Саганның «Заноза» деп шиизи.

Кызылдың көргүзүү (20.45 шактан 22.30 шакка чедир).

20.45 — Сөөлгү медээлер.
21.00 — Музыкалыг часпар.
21.15 — Совет Тываның 25 чылынга тураскааган дамчыдылга.

Москваның көргүзүү (22.30 шактан 00.45 шакка чедир).

22.30 — «Ленинчи черлер-биле».
23.00 — Бут-бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпионады «Динамо» (Киев) — «Торпедо» (Москва) — дамчыдылга Киевтен болур.

(«Орбита» системазын дамчыштыр Москваның дамчыдылгалары шенелде дамчыдылгалар-дыр).

Экии, башкы!

Орай бүрү салгакчызын
Башкы харга хүлээдипкеш, халажып тур
Он ай чааның улуг-хүнү:
«Башкы, экии, эки бе!»— деп мендилеп тур.

Чылдың-на бо үеде кээп
Башкы деп ат бүгү чуртка чаңгыланыр.
Чылыг сестен, идегелден
Бачым болгаш дувуреңчиг кыпшып келир.

Чыый салган кыдырааштан
Чазалгалак холдар ужуун таныр ор мен.
Чымыш долган кичээлдерден
Чаштын арнын, үнүн тода сактып ор мен.

Магалыг хүн мендим эрең.
Чечек-биле сургуулдарым бүрген турда.
Баштай мени кижи кылган
Сеткил бай башкыларым йөрээр-дир мен.

Улуг чуртта өөрүм биле
Чуураам кады өөрүвүшаан, чугаалап тур:
«Улуг, биче — шуптуңарга
Чүден артык — ынакшылым үлеп берейн!»

Орай бүрү салгакчызын
Башкы харга хүлээдипкеш, халажып тур
Он ай чааның улуг-хүнү:
«Башкы, экии, эки бе!»— деп мендилеп тур.

Салчак МОЛДУРГА,
башкы.

Редактор К. Н. ДИНГА.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЭКРАННАРЫНГА

азербайджан чогаалчы Анарның «Мен, сен, ол болгаш телефон» деп чечен чугаазын барымдаалап тургускан

КЕЖЭЭНИҢ-НЕ ОН БИР ШАКТА

деп уран-чечен фильм удавас үнүп эгелээр.

Кинонуң сценарийин драматург Эдвард РАДЗИНСКИЙ бижээн.

Кинонуң кол рольдарында РСФСР-ниң алдарлыг артизи Маргарита ВОЛОДИНА биле база-ла сураглыг артист Михаил НОЖКИН ойнап турар.

«Мосфильм» киностудия бо фильмни кылган.

КИНО

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дириг амытаннарның чугаазы» 10, 2, «Карантин» д. э. 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Удаан арзылаң» 10, 13.50, «Тайганың ээзи» 12, 15.35, 17.25, 19.10, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Понедельникке чедир чурттаал» 3, 5, 6.45, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—01015.